

”ÄLÄ SURE, EI SE OLE PYSYVÄÄ!”

Kokemuksia vankien lasten vertaisryhmästä

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Hämeenlinnan korkeakoulukeskus, sosionomikoulutus

syksy, 2019

Ninni Lumme

Sosionomikoulutus
Hämeenlinnan korkeakoulukeskus

Tekijä	Ninni Lumme	Vuosi 2019
Työn nimi	"ÄLÄ SURE, EI SE OLE PYSYVÄÄ!" Kokemuksia vankien lasten vertaisryhmästä	
Työn ohjaaja	Mare Orman	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tilaajana oli Kanta-Hämeen perhetyö ry osana Ensi- ja turvakotien liiton hallinnoimaa Vanhempi vankilan portilla -hanketta. Työn tavoitteena oli tutkia, millaisia kokemuksia vankien lapsilla on vertaisryhmästä ja miten ryhmä edistää lapsen osallisuutta vankiperhetyössä. Opinnäytetyö oli toiminnallinen, ja sen produktina syntyi sähköinen opas rikosseuraamusperheiden lasten vertaisryhmään. Oppaassa mallinnettiin kuusi kertaa kokoontuneen pilottiryhmän rakenne hankkeen aikana kehitetyn Vangin perheen polku -työkalun mukaisesti. Opas antaa ohjaajalle käytännönläheisen tuen vertaisryhmän ideointiin.

Teoreettisena viitekehyksenä opinnäytetyössä käytettiin vertaistuen sekä lapsen osallisuuden näkökulmaa osana rikosseuraamusperheiden kanssa tehtävää lapsi- ja perhetyötä. Aineisto kerättiin vertaisryhmässä havainnoimalla sekä palautelomakkeiden avulla. Aineisto analysoitiin teemoittelua käyttäen. Opinnäytetyöhön sisältyy työn tilaajan palaute sekä prosessikuvaus toiminnallisesta osuudesta.

Tulosten mukaan lapsilla oli hyviä kokemuksia vertaisryhmästä ja he saivat siitä tukea elämäntilanteeseensa tunnetasolla. Ryhmä lisäsi osallisuutta antamalla lapsille mahdollisuuden puhua heille tärkeitä asioita, kuten vankilatapaamisista. Johtopäätöksenä voidaan todeta vertaisryhmän edistävän lapsen osallisuutta lapsi- ja perhetyössä tuottamalla kokemuksellista tietoa lapsen näkökulmasta. Työn tilaajan palautteen mukaan lapsen oikeus lapsuuteen ja lapsen tasoiseen asioiden käsittelyyn välittyi työstä. Pilottiryhmästä koostettu opas sai hyvää palautetta, ja se jää ryhmänohjaajien käyttöön hankkeen päätyttyä. Opas linkitetään Ensi- ja turvakotien liiton sekä hankkeessa mukana olevien yhdistysten sivuille.

Avainsanat Osallisuus, vertaistuki, vangin lapsi, rikosseuraamusperhe

Sivut 35 sivua, joista liitteitä 2 sivua

Degree Programme in Social Services
Hämeenlinna University Centre

Author	Ninni Lumme	Year 2019
Subject	Peer support group – experienced by children of prisoners	
Supervisor	Mare Orman	

ABSTRACT

The practice-based thesis was made for “Vanhempi vankilan portilla” project. The aim of the project coordinated by The Federation of Mother and Child Homes and Shelters is to develop family work with sentenced offenders and their families, especially children. The purpose of the study was to examine how children of sentenced offenders experience peer support group. It also explores whether the group can enhance children’s participation in family work in prison. The thesis process included the implementation of six group meetings with children. The pilot group was then modelled into an electric guidebook. Such framework can help planning groups in future.

The theoretical background consists of peer support and children’s participation. It also deals with recently published policy by Criminal sanctions agency concerning family work in prisons. The data were mainly collected by using participant observation and brief questionnaire for children. The data were analyzed by thematizing. In the thesis special attention was paid to describing the process of creating the guidebook. The thesis includes the feedback of the outcome.

According to the results of the study, the children had good experiences and they got emotional support from the group. They found it important to share and discuss their experiences and questions with the peer group members. The conclusion was that bringing out the voice of children themselves is important. It enhances participation and can further help developing family work in prisons. The feedback also indicated that the thesis was successful in discussing the children’s perspective and involvement and their right to be treated as a child in a process. The guidebook met the demands and it will be utilized in the future when planning peer groups for children of sentenced offenders.

Keywords Participation, peer support, child of sentenced offender

Pages 35 pages including appendices 2 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	OPINNÄYTETYÖN TAUSTAT JA TAVOITTEET	3
2.1	Vanhempi vankilan portilla -hanke	4
2.2	Opinnäytetyön tavoitteet.....	4
3	OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA.....	5
3.1	Lapsi- ja perhetyö vankilassa.....	5
3.2	Vangin perheen polku -työkalu	7
3.3	Vertaistuki	8
3.4	Lapsen osallisuus	9
4	AIEMMAT TUTKIMUKSET.....	10
5	PROSESSIKUVAUS	12
5.1	Vertaisryhmän suunnittelu ja toteutus.....	13
5.2	Tapaamiskertojen teemat	14
5.3	Aineistonkeruu ja analysointi.....	16
5.4	Keskeiset tulokset	18
5.5	Opas rikosseuraamusperheiden lasten vertaisryhmään	22
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	23
6.1	Vertaisryhmän merkitys lapselle.....	23
6.2	Lapsen osallisuuden edistäminen vankiperhetyössä	25
7	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	26
8	POHDINTA.....	28
	LÄHTEET	31

Liitteet

- Liite 1 Havainnointikaavake vertaisryhmään
- Liite 2 Lasten palautelomake

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön teemana on lasten kokeman vertaistuen merkitys vanhemman vankeusrangaistuksen aikana. Tutkimuskysymyksiä ovat, miten vertaisryhmässä mukana olo voi tukea lapsen selviytymistä vanhemman ollessa vankilassa sekä millaisia kokemuksia lapsilla on ryhmästä. Työssä pohditaan, miten vertaisryhmä edistää lapsen osallisuutta vankiperheyydessä ja millaisista asioista lapsilla on tarve puhua vertaisten kanssa. Aineisto on kerätty ryhmässä lapsia havainnoiden sekä palautelomakkeiden avulla. Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty teemoittelua.

Kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, joka sisältää opinnäyteraportin lisäksi sähköisen oppaan rikosseuraamusperheen lasten vertaisryhmään. Oppaassa esitellään vertaisryhmän taustat, teemat ja tapaamiskerrat toiminnallisine osuuksineen läpi. Lisäksi nostetaan esiin lasten kokemuksia. Opas on suunnattu työn tueksi tuleville ryhmänohjaajille, jotka ohjaavat vankien lasten vertaisryhmiä.

Raportissa esitellään opinnäytetyön taustoja ja Vanhempi vankilan portilla-hanketta sekä aiemmin tutkittua tietoa vankien lasten ryhmätoimintaan liittyen. Teoreettisena viitekehysenä käytetään vertaistuen sekä lapsen osallisuuden näkökulmaa osana rikosseuraamusperheiden kanssa tehtävää lapsi- ja perhetyötä. Toiminnallisessa opinnäytetyössä prosessikuvaus eri vaiheineen kuuluu olennaisena osana raporttiin. Kuvaukseen sisältyy tutkimuksen keskeisten tulosten esittely. Johtopäätöksissä teoria ja käytäntö käyvät vuoropuhelua keskenään, vastaten tutkimuskysymyksiin. Raportin lopussa on pohdintaa sekä jatkotutkimusehdotuksia aiheeseen liittyen.

Opinnäytetyön tilaajana on Kanta-Hämeen perhetyö ry, joka on mukana Ensi- ja turvakotien liiton hallinnoimassa hankkeessa Vanhempi vankilan portilla. Hanketyöntekijä Nana Lindholm etsi opinnäytetekijää lasten vertaisryhmään Hämeen ammattikorkeakoulun sosiaalialan opiskelijoista. Toiveena oli vertaisryhmän mallintaminen Vangin perheen polku -työkalun avulla. Hankkeen loppupuolella kevään 2019 aikana Etelä-Suomessa toteutettiin lasten vertaisryhmä, joka tapasi kuusi kertaa. Ryhmässä saatettiin yhteen lapsia, joiden vanhempi on tai on ollut, vankilassa. Tapaamisten avulla pyrittiin lisäämään lapsen kykyä käsitellä vankila-ajan tuomia tunteita.

Aihe on yhteiskunnallisesti tärkeä. Lasten äänen kuuluviin saaminen rikosseuraamusprosessissa on tärkeää lapselle ja koko perheelle. Se on tärkeää myös ammattilaisille, jotka työskentelevät rikosseuraamusperheiden kanssa muurin molemmin puolin. Ymmärrys lasten kokemuksista vertaisryhmässä voi auttaa lapsi- ja perhetyön kehittämisessä vertaistuen osalta

tulevaisuudessa. Opas voi myös juurruttaa hanketta jäämällä käyttöön sen päätyttyä.

Ammatillisen kiinnostuksen aiheeseen herätti sen ajankohtaisuus ja eettisesti kestävän kehityksen näkökulma. Se, että lapset saavat vertaistukea tilanteeseensa oikea-aikaisesti on tärkeä ja koskettava arvo. Vertaisryhmän lapset ovat aikuisia jonain päivänä. Nyt tehtävällä työllä voi olla pitkäkestoisia ja vasta vuosien päästä näkyviä vaikutuksia. Näinä aikoina, kun jo tiedostetaan vertaisuuden ja kokemusasiantuntijuuden arvoa, on mielenkiintoista seurata lapsen osallisuuden prosessia laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa pidemmällä aikavälillä.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAT JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön aihe on tärkeä ja ajankohtainen, sillä Suomessa arvioidaan olevan noin 8000 - 10 000 lasta, joiden vanhempi on vankilassa. Vangeista noin 62 %:lla on lapsia. Vanhemman vankeusrangaistus koskettaa koko perhettä ja läheisetkin tarvitsevat tukea. (Ensi- ja turvakotien liitto, n.d.)

Lapsella on oikeus molempiin vanhempiinsa myös vankeusrangaistuksen aikana, mikäli se on lapsen edun mukaista. Lapsen etu perustuu lapsen oikeuksien sopimukseen eikä näin ollen ole mielipidekysymys. Lapsen edun asettamisesta etusijalle tulee huolehtia myös rikosseuraamusalan lapsi- ja perhetyössä, kun tehdään lasta koskevia päätöksiä. (Rikosseuraamuslaitos, 2009, s. 10) Lapsi voi mahdollisuuksien mukaan pitää yhteyttä vanhempaansa puhelimitse, skypellä, kirjeitse ja sähköpostitse, sekä tapaamalla häntä joko suljetussa vankilassa, avovankilassa tai koevapauden aikana.

Vankeus vaikuttaa koko perheeseen ja näin ollen myös lapseen. Vapaudessa oleva vanhempi voi olla kovien paineiden alla pitäessään perhettä kasassa. Lapsi ja hänen huolenaiheensa voivat jäädä huomiotta paineiden keskellä. Perheen tilannetta vaikeuttaa se, että yhteydenpito lapseen vankilasta käsin on rajoitettua ja haasteellista. Lisäksi kaikki vangit eivät aina ole oikeutettuja esimerkiksi perhetapaamisiin. (Sassi, 2012, s. 10) Myös vangin vapautuminen vaikuttaa koko perheeseen, vankien lapset ja puoliset jäävät usein vangin ehdonalaisten vapauden suunnittelussa vähälle huomiolle. Vanhemmuuden tukeminen jää usein vähäiseksi. Vapautumisen yhteydessä tehtävä ehkäisevä työ vähentää ongelmien kasaantumista ja syrjäytymisen riskiä jatkossa. Vankien perheiden ja lasten kanssa tehtävä työ lisää lasten hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta. Se myös ehkäisee heikon vanhemmuuden ylisukupolvista periytymistä. (Ensi- ja turvakotien liitto, n.d.)

Perheet saavat erilaista tukea haastavassa elämäntilanteessa vanhemman vankeusrangaistuksen aikana. Esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe -toiminta on tukenut vankeusrangaistukseen tuomittuja ja heidän läheisiään vanhemmuuteen liittyvissä asioissa. Molemmien puolin muuria tehtävän perhetyön tavoitteena on edistää vanhemmuutta ja vankeusrangaistuksesta lapsille koituvia haittoja. Ehjä perhe -projektin (2007-2010) toiminnan keskipisteenä oli koko perheelle suunnatun vertaisryhmätoiminnan kehittäminen. Projekti toi näkyviin vankien lapset. Aiemmin heidän olemassaoloa ei oltu juuri tiedostettu. Oli tärkeää yhdistää voimavaroja perheen hyvinvoinnin edesauttamiseksi tilanteessa, jossa lapsi on olosuhteiden pakosta erillään vanhemmastaan. (Sassi, 2012, s. 5)

Kriminaalihuollon tukisäätiön kokemusten mukaan vertaisryhmä tarjoaa lapselle mahdollisuuden käsitellä perheenjäsenen vankeuden mukanaan tuomia tunteita ja tilanteita yhdessä toisten kanssa, joilla on vastaava elämäntilanne. Ryhmässä leikitään ja tehdään mukavia asioita, ja tekemisen

ohessa pohditaan haastaviakin asioita. (Kriminaalihuollon tukisäätiö, n.d.) Ehjä perhe -toiminnan viitoittamana lähti kehittämään Vanhempi vankilan portilla -hankkeen vertaisryhmätoiminta, jota tässä työssä esitellään. Vertaisryhmätoimintaa vankien lapsille on tarjolla melko suppeasti. Helsingissä ryhmiä järjestetään säännöllisesti yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön ja Helsingin seurakuntien erityisnuorisotyön keskuksen Snellun kanssa. Tampereella ryhmiä järjestää Tarinoiden maa.

2.1 Vanhempi vankilan portilla -hanke

Vanhempi vankilan portilla -hankkeen toteuttaa Ensi- ja turvakotien liitto kolmen jäsenyhdistyksen kanssa: Kanta-Hämeen perhetyö ry, Kuopion ensikotiyhdistys ry ja Lahden ensi- ja turvakotiyhdistys ry. Hankkeen yhteistyökumppanina on Rikosseuraamuslaitos RISE, Kriminaalihuollon tukisäätiö KRITS sekä Vankien Omaiset VAO ry. Rahoittajana hankkeesta toimii Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA. Kolmivuotisen (2017-2019) pilottihankkeen aikana on autettu noin 40 vankia perheineensä. (Ensi- ja turvakotien liitto, n.d.)

Hankkeessa kehitetään vankien ja perheiden kanssa tehtävää perhetyötä ja vanhemmuuden tukemista vankeusaikana sekä vapauteen siirtymisen aikaan. Hankkeen tavoitteena on luoda rikosseuraamusasiakkaiden perhetyötä tukevia käytäntöjä. Käytänteistä kehitellään vankiperhetyön malli, joka vahvistaa lasten turvallista arkea ja perheen keskinäistä vuorovaikutusta. Työskentely alkaa vankeusrangaistuksen aikana ja jatkuu vielä vapautumisen jälkeen. Perheiden kanssa tehtävän työn lisäksi hankkeessa vahvistetaan yhteistyöverkostoja viranomaisen ja järjestöjen välillä. Hyvistä käytänteistä on tukea rikosseuraamusalan, kuntien ja kolmannen sektorin toimijoille. (Ensi- ja turvakotien liitto, n.d.)

Hankkeen vertaisryhmässä saatettiin yhteen lapsia, joilla vanhempi on, tai on ollut, vankilassa. Ryhmässä pyrittiin toiminnallisten ja voimavaroja lisäävien menetelmien kautta lisäämään lapsen kykyä käsitellä vankila-ajan tuomia tunteita. Lisäksi lapsille annettiin tietoa rikosseuraamusprosessin eri vaiheista ja työstettiin vaiheita leikin kautta. Tavoitteena oli lisäksi koota yhteen hyviä käytänteitä rikosseuraamusperheen lapsen tukemiseen ryhmätoiminnan avulla.

2.2 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia lasten kokeman vertaistuen merkitystä vanhemman ollessa vankilassa. Tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Millaisia kokemuksia lapsilla on vertaisryhmästä?
2. Miten ryhmä tukee lapsen selviytymistä, kun vanhempi on vankilassa?
3. Miten ryhmä edistää lapsen osallisuutta vankiperhetyössä?

Opinnäytetyö on toiminnallinen ja sisältää tuotoksena sähköisen oppaan rikosseuraamusperheiden lasten vertaisryhmään. Yhteen kerättävät hyvät käytänteet pohjautuvat Vangin perheen polku -työkaluun. Oppaaseen sisällytetään taustatietoa hankkeesta ja ryhmän pilotoinnista sekä ryhmän seurannasta ja palautteesta. Esiin nostetaan lasten kokemuksia ja huomioita vertaisryhmästä.

Toiminnallinen opinnäytetyö ammattikorkeakoulussa on käytännönläheinen, työelämälähtöinen ja tutkimuksellisella otteella toteutettu. Se tavoittelee ammatillisella kentällä käytännön toiminnan ohjeistamista, toiminnan järjestämistä tai opastamista. Tuotos voi olla esimerkiksi opas. Työssä yhdistyvät hankkeen käytännön toteutus ja sen raportointi asianmukaisesti tutkimusviestinnän keinoin. (Vilkkä & Airaksinen, 2003, ss. 9–10) Tämä opinnäytetyö käsittelee erityisesti vertaistuen merkitystä osana rikosseuraamusperheiden kanssa tehtävää työtä. Sassi (2012, s. 47) toteaa että vertaisryhmätoiminta on asiakaslähtöinen perhetyön menetelmä, jota tulisi yhteistyönä toteuttaa yli organisaatorajojen.

3 OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyön teoreettinen viitekehys. Lähdeaineiston luotettavuutta ja tietolähteiden auktoriteettia tulee tarkastella ja arvioida läpi työn. Toiminnallisessa opinnäytetyössä on tärkeää valita mahdollisimman tuoreita lähteitä sillä tutkimustieto voi muuttua nopeasti. Toisaalta on tärkeää mahdollisuuksien mukaan suosia ensisijaisia lähteitä eli alkuperäisiä julkaisuja. Ratkaisevaa toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole lähteiden lukumäärä, vaan niiden perusteltu soveltuvuus kyseiseen työhön. (Vilkkä & Airaksinen 2003, ss. 72–76)

Tietoperustana esitetään ensin Rikosseuraamuslaitoksen Lapsi- ja perhetyön linjauksia vuodelta 2019 ja lasten oikeuksia niihin liittyen. Aiemmat linjaukset ovat vuodelta 2013, joten on ajankohtaista nostaa esiin tuoreet linjaukset työssä, joka liittyy vankien lasten vertaistoimintaan. Keskeisinä käsitteinä esitellään hankkeen aikana kehitettyä Vangin perheen polku -työkalua. Työkalu on rakentunut kolmen vuoden aikana käytännön työssä vankien perheiden kanssa. Teoriaksi valikoitui lisäksi vertaistuki sekä lapsen osallisuus. Vankien lasten osallisuudesta on kirjoitettu vähän. Koska kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, on teoriaosuus suppeampi kuin puhtaasti tutkimuksellisessa opinnäytetyössä. Teoriaa kuvataan ensin yleisellä tasolla, ja myöhemmin nostetaan esiin johtopäätöksissä.

3.1 Lapsi- ja perhetyö vankilassa

Rikosseuraamuslaitos on tuoreeltaan julkaissut päivitetty Lapsi- ja perhetyön linjaukset. Linjauksessa on huomioitu kansainväliset sopimukset ja

suositukset, sekä sosiaalihuolto-, lastensuojelu-, vankeus-, ja yhdyskunta-seuraamuslaki, jotka kaikki osaltaan edellyttävät, että lasten etuun ja oikeuksiin tulee kiinnittää aiempaa enemmän huomiota rikosseuraamusalalla. Keskeisinä asioina linjauksessa on huomioitu koulutustarpeen kartoitus, lapsi- ja perhetyön organisointi sekä yhdyshenkilöiden selkeät työtehtävät sekä tiedon jakaminen ja verkostoituminen osana hyviä käytänteitä. (Rikosseuraamuslaitos, 2019, ss. 2, 9)

Rikosseuraamuslaitoksissa työskenteleviltä vaaditaan taitoa arvioida ja tukea sellaisia lapsi- ja perhetyön käytänteitä, jotka tukevat vanhemmuutta sekä lapsen oikeuksien toteutumista. Kaikessa henkilökunnan tekemässä työssä ja päätöksenteossa tulee huomioida lapsen etu ja lapsiystävälliset käytännöt. Sekä vankiloissa että yhdyskuntaseuraamustyössä lapsi- ja perhetyö koostuu vanhemmuuden ja perhesuhteiden tukemiseen pyrkivän työn lisäksi palveluohjauksesta ja verkostotyöstä. (Rikosseuraamuslaitos, 2019, s.3)

Vangilla on vankeuslain mukainen oikeus vieraiden tapaamiseen niille varattuina aikoina niin usein kun se on mahdollista vankilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta. Vankeuslain mukaan ”Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vangin yhteyksien säilymiseksi tai muusta tärkeästä syystä.” (Vankeuslaki 767/2015 § 1) ”Suljetussa vankilassa vangille voidaan myöntää lupa alle 15-vuotiaan lapsen tapaamiseen siihen soveltuvassa tilassa, jos tapaaminen on tarpeen vangin ja lapsen yhteyksien ylläpitämiseksi eikä tapaaminen ole lapsen edun vastaista.” (Vankeuslaki 767/2015 § 5)

Lapsi- ja perhetyöllä vankilassa tuetaan vangin ja hänen perheensä sosiaalista, psyykkistä ja taloudellista hyvinvointia sekä edistetään perhesuhteita ja hyvää vanhempi-lapsi-suhdetta. Perhesuhteen hoito, yhteydenpito ja tapaamiset ovat esimerkkejä perhetyön muodoista. Myös kuntoutus- ja vaikuttamistyö, kuten puheeksioton menetelmät, ohjelmatyö ja yksilötyöskentely ovat osa lapsi- ja perhetyötä. Keskeistä on työskennellä lapsen edun näkökulmasta silloinkin, kun pääpaino on vangin kanssa tehtävässä työssä. Tämä vaikuttaa lapsen etuun esimerkiksi vanhemmuustaitojen lisääntyessä. Työskentelymuotoja voivat olla ohjelmat liittyen itsesäätely- ja vuorovaikutustaitoihin sekä väkivallattomien ongelmanratkaisutaitojen kehittäminen lähisuhdeväkivallan osalta. Lisäksi järjestetään pari- ja perheleirejä sekä vanhemmuutta tukevia ryhmiä. (Rikosseuraamuslaitos, 2019, ss. 13–14)

Rikosseuraamusperheen lapsilla, kuten muillakin perheenjäsenillä, täytyy olla saatavilla ajankohtaista ja luotettavaa tietoa vankiloista ja yhdyskuntaseuraamuksista yleisellä tasolla. Lapsen tulee saada ennakkoon tietoa esimerkiksi vankilan tapaamiskäytännöistä niin halutessaan. (Rikosseuraamuslaitos, 2019, s. 11) Lastensuojelulain mukaisesti lapsen asianomaisuutta ja etua otetaan huomioon arvioidessa sitä, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut parhaiten turvaavat lapsen oikeuksia. Lapsella on

oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin sekä läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden ylläpitoon. Lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua ja olla vaikuttamassa hänen asioista päätettäessä. (Lastensuojelulaki 417/2007)

Lindholmin (2019) mukaan Vanhempi vankilan portilla -hankkeen aikana on syntynyt kokemus vankien lasten erityisen tuen tarpeessa. Sosiaalihuoltolain mukaan ”Kunnallisten viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia sekä poistettava epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä. Palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tarpeisiin ja toivomuksiin.” (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 § 8)

Perheiden kanssa työskentely on vahvistanut käsitystä siitä, miten tärkeää on perheen ohjaaminen sosiaalihuoltolain mukaisen arvioinnin ja tuen piiriin kotikunnassaan. Palvelujen piirissä perhe ja lapsi voivat päästä osalliseksi palvelujen kehittämisessä. Tätä kautta voi myös ennaltaehkäisevän verkostoyhteistyön rooli kasvaa. (Lindholm, 2019)

3.2 Vangin perheen polku -työkalu

Vanhemmustyö vankilassa lisää lapsen näkymistä vangin perheen polulla. Työkalu pyrkii lisäämään lapsen ja vanhemman voimavaroja työskentelyn ollessa konkreettista ja asiakas- ja lapsilähtöistä. Työkalun käyttöön liittyvät viisi tausta-ajatusta ovat voimavarakeskeisyys, narratiivisuus, osallisuus, yksilöllisyys ja dialogisuus. (Lindholm, 2019)

Vanhempi vankilan portilla -hankkeessa kehitetty Vangin perheen polku -työkalu on kehitetty yhteistyössä mukana olleiden lasten, vankien ja heidän puolisoitensa kanssa. Myös yhteistyöverkostot otettiin mukaan pohdintoihin. Työkalun avulla tarkastellaan lapsen näkökulmasta vanhemman tuomion vaikutuksia ja tuen tarpeita vankeusrangaistuksen aikana ja myös sen päättyessä. Työkalu voi auttaa perheen kanssa työskentelevää ammattilaista (lapsi- ja perhetyö sekä rikosseuraamuslaitoksen henkilöstö) pohtimaan lapsen ajatuksia ja toiveita yhdessä lapsen kanssa. (Ensi- ja turvakotien liitto, 2019)

Hankkeessa on pidetty mielessä perheen ja lapsen huomioon ottaminen koko rangaistusprosessin ajan. Vangille laaditaan rikosseuraamuslaitoksen toimesta henkilökohtainen rangaistusajan suunnitelma. Suunnitelmassa tulee huomioida suhteet lapseen ja sopia tavoista, joilla vanki voi toimia vanhempana myös tuomionsa aikana. (Ensi- ja turvakotien liitto, 2019).

Vangin perheen polun vaiheet ovat

1. Rikos
2. Tutkinta
3. Rangaistus

4. Koevapaus/ vapautuminen

5. Uusi arki

Lapsi- ja perhetyössä työkalua voidaan käyttää puheeksi ottamiseen, lapsen kokemuksen ja mielipiteen selvittämiseen, kuulemiseen, interventioon ja yhteisen ymmärryksen luomiseen. Sitä voidaan käyttää lapsen kanssa, kun vanhempi on suorittamassa vankeusrangaistusta sekä koevapauden valmisteluun liittyvässä mielipiteen selvittämisessä. Vanhemman kanssa työkalua voidaan käyttää osana Lapset puheeksi-keskustelun prosessia, kun vanhemmuutta halutaan tukea vankeuden aikana tai siviilissä. Työkalu kulkee mukana rangaistusajan suunnitelmaa ja tavoitteita laadittaessa. Sitä hyödynnetään myös perheen yhteiseen interventioon tuomion eri vaiheissa. Työkalu on hyödyllinen verkostopalavereissa eli tiedon ja asiakkuuden siirtopalavereissa sekä suunnitelmien yhteen sovittamisessa lapsi- ja perhetyössä. (Lindholm, 2019)

3.3 Vertaistuki

Vertaisuudella tarkoitetaan ihmisten välistä suhdetta. Ihmisten samankaltaiset kokemukset ja elämäntilanteet muodostavat vertaisuutta. Vertaisuuden tarpeesta syntyy vertaistukitoimintaa. Toiminta voi olla kahdenkeskistä tai ryhmämuotoista. Vertaistuki ei ole terapiaa, vaan se toimii tukitoimena tarve- ja tilannekohtaisesti. Keskiössä ovat varhainen ja ennaltaehkäisevä tuki, korjaava tuki sekä kuntouttava tuki. Vertaistuen avulla voidaan auttaa yksityisiä ihmisiä, perheitä sekä yhteisöjä. Vertaistuki täydentää ammatillista työtä sosiaali- ja terveysalalla korvaamatta kuitenkaan sitä. Vahvimmillaan vertaistuki on silloin, kun ammattilaiset ja vertaiset toimivat yhdessä. (Mikkonen & Saarinen, 2018 ss. 20, 187–189)

Syitä vertaistuen piiriin hakeutumiselle ovat avun saanti vaikeassa elämäntilanteessa tai tuen etsiminen erilaisissa sopeutumisasiheissa. Näinä hetkinä korostuu ihmisen tarve tulla kuulluksi ja ymmärretyksi. Ryhmässä pääsee käsittelemään ja puhumaan myös kielteisistä tunteista kuten pelon, häpeän ja turvattomuuden tunteesta. Vertaistuen tarve on yksilöllistä, eivätkä kaikki ole tietoisia saatavilla olevista vertaisryhmistä. On myös tutkittu syitä miksi vertaistuen pariin ei hakeuduta. Näitä ovat muun muassa leimautumisen pelko, ennakkoluulot, yksilön heikko sosiaalinen pääoma ja sosiaalisten suhteiden vierastaminen. (Mikkonen & Saarinen, 2018, ss. 21, 134–139)

Vertaisryhmätoiminnan ajatuksena on, että ryhmään osallistuvien on mahdollista käsitellä asioita luottamuksellisesti ja turvallisesti yhdessä samantilanteessa olevien kanssa. Lasten ryhmissä leikkiminen ja yhdessä tekeminen ovat keskiössä. Ryhmiä on sekä avoimia että suljettuja, lyhyitä tai pitkäkestoisia. Suljetut ryhmät ovat toiminnaltaan tavoitteellista ja ryhmän perustarkoituksesta riippuen ne voivat olla kuntouttavia, kasvua tai toimintakykyä vahvistavia ryhmiä. Ryhmän tulee olla tarpeeksi pieni. Pienryhmä mahdollistaa ryhmäläisten kuulluksi tulemisen ja keskinäisen

avoimen vuorovaikutuksen. Ryhmäprosessi tukee osallistujien kasvua ja kehitystä. Olisi tärkeää, että jäsenet, ohjaajat ja rakenne pysyisivät mahdollisimman samoina ryhmän ajan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019a)

Vertaistuen toimivuutta edesauttaa vuorovaikutuksellinen ilmapiiri, jossa omien kokemusten kertominen ja toisten kuuleminen on mahdollista. Ryhmässä saa ilmaista ja käsitellä tunteitaan. Toisten kokemuksista voi oppia uutta ja löytää uusia keinoja selviytymiseen. Vertaisuuden voima perustuu siihen, että yksilö saa tietoa sopivina annoksina, oppii lisää sosiaalisia taitoja, ja pääsee osaksi ryhmää. Yksilössä saattaa herätä toivoa ja hän voi ymmärtää ilmiöiden universaalisuuden. Vertaistukea on kuvattu voimaannuttavaksi muutosprosessiksi, jossa yksilö voi löytää voimavarojaan ja vahvuuksiaan. (Mikkonen & Saarinen, 2018, ss. 21, 187)

Vanhemman vankeusrangaistus voi hävettää lasta ja aiheuttaa epä tietoisuutta ja monenlaisia kysymyksiä. Kriminaalihuollon tukisäätiön mukaan vertaistuella on suuri merkitys vangin lapselle. Lapsella on oltava mahdollisuus puhua tilanteesta, tunteistaan ja peloistaan niin että hän tulee kuuluksi. Ryhmässä lapsi saa tulla näkyväksi koko elämäntilanteensa kanssa. Lapsi voi huomata, ettei olekaan ainoa vastaavassa tilanteessa oleva ja että muutkin pohtivat samanlaisia kysymyksiä. Vertaisuuden kautta syntyy tunnetuki ja toivoa. Lapsen kokema häpeä ja syyllisyys vähenevät, kun hän pääsee käsittelemään tunteitaan ryhmässä. Lapsi voi saada elämäänsä iloa ja toivoa ryhmätoiminnan kautta. (Kriminaalihuollon tukisäätiö, n.d.).

3.4 Lapsen osallisuus

Osallisuus on oikeutta vaikuttaa itseä koskeviin asioihin ja mahdollisuutta ilmaista oma mielipide suunnitelmista ja päätöksistä. Lapsen oikeus osallisuuteen tarkoittaa sitä, että lapsi mukana määrittämässä ja arvioimassa työtä. Lapsella tulee olla kokemus vaikuttamisesta häntä koskevilla asioilla. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019b)

Osallisuus edellyttää tekoja, joissa annetaan mahdollisuus osallistua, päästä osalliseksi jostain. Lapsen kohdalla tämä muodostuu valitsemalla lapselle ja hänen perheelleen sopivia osallisuuselementtejä. Lapsen etu ja hyvinvointi ovat keskeisessä asemassa. Perhe ja lapsi otetaan mukaan pohdintoihin. Osallisuuden voidaan sanoa rakentuvan sekä kohtaamisissa että asiakasprosessin osien kokonaisuutena. Osallisuutta rakentaa hyvä dialoginen kohtaaminen jossa lapsi nähdään ja kuullaan. Lapsella on tietoa ja kokemusta tilanteestaan ja tarpeistaan ja hänen palautetta käsitellään ja arvostetaan. Osallisuudesta hyötyvät lapsi, vanhemmat ja työntekijä. Prosessi kasvattaa lapsen kokemuksia vaikuttamisesta. Samalla voidaan saada lapsen ja vanhempien voimavaroja esiin, ja mahdollistetaan yhteinen arviointi. (Muukkonen, 2013, ss. 165–172).

Lapsella, kuten kaikilla asianomaisilla, on perustuslaista lähtien turvattu oikeus saada tietoa heistä koskevista asioista sekä ilmaista oma näkemyksensä asiasta. YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen (12. artikla) mukaan osallisuus on lapsen perusoikeus kaikessa viranomaistoiminnassa. Koska kyseessä on lapsi, on viranomaisilla velvoite tasa-arvoiseen yksilölliseen kohteluun. Viranomaisten vastuulla on huolehtia siitä, että lapsi saa vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavalla tasolla. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019b)

Lapsen osallisuuteen liittyy myös oikeus saada tukea ja apua haastavassa elämäntilanteessa. Taitto (2012) kuvailee päihdeongelmaisen perheen lapsen tuen tarvetta. Samoja piirteitä voidaan kuvata olevan vangin lapsella. Vanhemman vankeusrangaistus voi tuoda mukanaan häpeää, syyllisyyttä ja luottamuksen puutetta. Vertaistuen parissa lapsi pääsee puhumaan kokemuksistaan ja luottamaan, että vaikeuksista asioista voi puhua. Antamalla lapselle mahdollisuuden puhua ja selvittää hänen elämänsä liittyviä kysymyksiä jo varhaisessa vaiheessa, tuo tulevaisuudessa säästöjä sosiaalisessa, henkisessä ja taloudellisessa mielessä. (Taitto, 2012, s. 11)

Rikosseuraamusalalla lapsi tulee ottaa mukaan häntä koskevissa päätöksissä. Lapsen etu on päätösharkinnassa ensisijainen verrattuna vanhemman etuun ja se tulee aina etusijalla. Koskipäätös sitten vangin yhteydenpidon varmistamista, vapauden valmistelua tai poistumislupa-anomusta. Kun lain mukaan lasta kuullaan häntä koskevassa asiassa, huomioidaan lapsen oma mielipide iän ja kehitystason mukaisesti. (Rikosseuraamuslaitos, 2019, s. 10)

4 AIEMMAT TUTKIMUKSET

Tässä luvussa esitellään aiempia tutkimuksia liittyen lapsi- ja perhetyöhön vankilassa erityisesti lapsen näkökulmasta katsottuna. Kansainvälisen COPING-tutkimuksen keskeisiä tuloksia nostetaan esiin sen ollessa ensimmäinen laajempi tutkimus vankien lapsista Euroopassa. Perhetyöstä vankiloissa on kirjoitettu enemmän ja joissakin opinnäytetöissä tulee esille myös kotona olevan perheen ääni. Vankien lasten kokemuksista on tutkittu vähemmän, erityisesti vertaistoiminnasta on kirjoitettu vähän.

COPING-tutkimus toteutettiin neljässä maassa (Englanti, Ruotsi, Saksa, Romania) vuosina 2010-2012. Se oli ensimmäinen laajempi lapsilähtöinen tutkimus, jossa vankien lasten yhteisiä piirteitä kartoitettiin. 737 kyselylomakkeen vastauksen perusteella tutkittiin lasten resilienssiä sekä vanhemman vankeuden vaikutuksia muun muassa alttiuteen mielenterveyden ongelmien kehittymiselle. Tulosten perusteella vanhemman vankeudella on useita vaikutuksia lapseen. Heillä havaittiin lisääntyneitä riskejä erilaisiin emotionaalisiin ongelmiin. Tutkimuksessa mainittiin riski epäsosiaaliseen käyttäytymiseen, leimautumisen tunnetta ja häpeää, syrjinnän

kokemuksia ja sen pelkoa, eroahdistusta ja surua, tunne-elämän vaikeuksia sekä huonoa itseluottamusta. Tutkimuksen johtopäätöksissä nostetaan esiin tuen tarve. Lapsen kyky käsitellä ja sietää tilannetta helpottuu saamalla oikeanlaista apua oikeaan aikaan. Tällaista apua voi olla lapsen mahdollisuuksien parantaminen tavata vanhempansa vankilassa lapsiystävällisessä ympäristössä. Säännöllinen yhteydenpito vanhempaan on suojaava tekijä lapselle. Emotionaalinen tuki on tärkeässä asemassa, sillä se edesauttaa hyväksymään menetystä ja tuntemaan toivon tunnetta. Myös tiedon lisääminen yhteiskunnassa on keskeistä, jotta avoimuus asiassa lisääntyy. (European Commission. CORDIS EU research results, 2013)

Anne-Mari Mäkinen (2010) on tehnyt opinnäytteen liittyen tämän opinnäytetyön aihepiiriin. ”Ei enää muureja välillämme: Lasten ajatuksia isästä ja isyydestä isän ollessa vankilassa” on lapsilähtöinen tutkimus, joka painottui erityisissä perheolosuhteissa elävän lapsen ja isän tai isäpuolen vuorovaikutuksen kuvaukseen vankeusaikana. Tutkimuksessa korostui lapsen oma asiantuntijuus hänelle merkittävässä ihmissuhteessa. Mäkinen (2010, s. 6) keräsi aineistonsa lapsilta ja nuorilta, jotka olivat osallistuneet vankien perheille suunnattuun vertaistoimintaan. Kaikki Mäkinen haastattelemat lapset ilmaisivat selkeästi halustaan käydä vankilassa tapaamassa isää. Lapset toivoivat, että heidän mielipiteitään huomioitaisiin liittyen tapaamisajankohtiin ja tapaamistiheyteen. Lapset kuvailivat haastatteluissa erilaisia vankiloiden tapaamismuotoja. He kokivat leirit ja avovankilatapaamiset mielekkäimmiksi muodoiksi tavata isää. Lapsen arjessa näkyy yhtenä merkittävänä alueena isän vankilassaolo ja sen tuoma sävy, vaikka pääpaino on arkisessa elämässä. Tulosten mukaan vankien perheiden kanssa työskennellessä tulee vahvasti tiedostaa lapsen oikeudet ja työskennellä niiden toteutumisen eteen. (Mäkinen, 2010, ss. 43–48, 52)

Annamari Palenius (2018) teki aiheesta pro gradu -tutkielman ”Vertaistuen merkitys lapsille, joiden vanhempi suorittaa vankeusrangaistustaan”. Aineisto kerättiin Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe -toiminnan yhteydessä järjestetystä Taimi-ryhmästä 7–12-vuotiailta lapsilta. Tutkielmassa selvitettiin lasten kokemuksia elämäntilanteestaan, tuen tarpeesta sekä vertaisryhmän merkityksestä. Palenius mukaan ryhmä tarjosi lapsille paikan, jossa voi puhua vanhemman vankeudesta vapaasti, ilman leimautumisen pelkoa. Ryhmässä lapset saivat joukkoon kuulumisen kokemuksen sekä hyväksyntää vertaisuuden muodossa. Lapset saivat tiedollista tukea tarpeellisen määrän, joka auttoi heitä kokemaan levollisuutta arjessaan siitä huolimatta, että vanhempi on vankilassa. Ryhmän lisäksi lapset kokivat saavansa tunnetason tukea lähipiiriltään kuten laajennetuilta perheiltä, ystäviltä ja koulusta. He arvioivat kaiken kaikkiaan elämäntilanteensa hyväksi. Tulosten perusteella lapset pitivät vertaisryhmästä ja toivoivat ryhmälle jatkoa. (Palenius, 2018)

Saara Ylönen (2017) on tehnyt opinnäytetyönään kirjallisuuskatsauksen Suomalaisista opinnäytetöistä ja pro gradu -tutkielmista liittyen vankiperhetyöhön, vankien vanhemmuuteen ja vankien lapsiin. Kriminaalihuollon

tukisäätiön Ehjä perhe -toiminnan tarpeisiin tuotetussa katsauksessa kar-toitettiin tutkimustuloksia aiheeseen liittyen. Ylösen mukaan perhetyötä sekä vankien lapsia ja vankivanhemmuutta on tutkittu Suomessa vähän. Vankeudenaikaisen perhetyön kehittämiseksi on suuri tarve. Katsauksen perusteella tiedostetaan vankien lasten kohonnut tuen tarve. Vaikkakin tarve yleisesti tiedostetaan, se ei tule aina kohdatuksi. Verkostoyhteistyö vankilan ja siviilitoimijoiden välillä nostetaan esiin tärkeänä seikkana kat-sauksen tuloksissa. Yhteistyön avulla voidaan selvittää perheen yksilöllisen tuen tarpeita ja näin varmistaa lasten hyvinvointia vanhemman vankeuden aikana. (Ylönen, 2017, ss. 6, 54–56)

Tuoreimpana työnä on löydettävissä Saara Piispan ja Sini Pohjalaisen opin-näytetyö ”VANKILOIDEN PERHETYÖ – Rikosseuraamusasiakkaiden ja hei-dän perheidensä kokemuksia perhetyöstä ja tuen tarpeesta vankeusai-kana”. Piispa & Pohjalainen (2019, s. 32) tutkivat rikosseuraamusasiakka-iden kokemuksia vankilan perhetyöstä ja sen kehittämisestä, sekä perhei-den tuen tarvetta vanhemman vankeuden aikana. Piispan ja Pohjalaisen (2019) mukaan perheiden tilanteet ovat erilaisia koskien esimerkiksi yhtey-denpitoa ja aktiivista suhdetta lapseen. Osa pitää yhteyttä päivittäin ja osa ei lainkaan. Moni perhe ei tutkimuksen mukaan ole minkään aktiivisen tuen piirissä tai ei tunne palveluita, joiden piiriin voisi päästä. Tukiverkosto muodostuu pääosin läheisten antamasta tuesta. Tulosten perusteella lä-hes kaikki vangit toivoivat lisää tapaamisia perheen kanssa. Perhetapaa-misten koettiin olevan määrältään liian vähäisiä ja kestoltaan liian lyhyitä. Perhesuhteiden ylläpidossa on lisäksi rajoitteita suljetun vankilan ja avo-vankilan välillä. Osana vankiperhetyötä järjestetyt perhepäivät ja perhelei-rit saivat myönteistä palautetta ja kaikki niihin osallistuneet vangit haluai-sivat osallistua perheensä kanssa uudelleen. (Piispa & Pohjalainen, 2019, ss. 40, 51–53)

5 PROSESSIKUVAUS

Toiminnallisessa opinnäytetyössä kuvataan konkreettisesti toteutustapaa. Työssä kerrotaan käytännön toteutuksesta ja tiedon hankinnasta. Raportti sisältää työprosessin kuvauksen, tulokset ja johtopäätökset. Prosessiku-vauksessa on myös kirjoittajan oman oppimisen arviointi sekä prosessista itsestään että tuotoksesta. Lukijalle opinnäytetyö kertoo ammatillisen osaamisen ja henkilökohtaisen kasvun kehittymisestä prosessin aikana. (Vilkkä & Airaksinen, 2003, ss. 55–56, 65)

Tässä luvussa kuvaan opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden. Aloitan ver-taisryhmän suunnittelusta ja käytännön toteuttamisesta teemoineen. Käyn läpi aineistonkeruumenetelmän ja analyysivaiheen sekä esittelen keskeiset tulokset. Prosessissa syntyi toiminnallisena tuotoksena opas ri-kosseuraamusperheiden lasten vertaisryhmään, jota esittelen tämän lu-vun päätteeksi.

5.1 Vertaisryhmän suunnittelu ja toteutus

Toiminnallinen osuus ja aineistonkeruu tapahtui vertaisryhmässä Etelä-Suomessa kevään 2019 aikana. Tapaamiskertoja oli kuusi. Tapaamisten kesto oli kaksi tuntia. Ryhmässä oli neljä 6–11-vuotiaasta lasta. Useimmat lapset päätyivät ryhmään Vanhempi vankilan portilla -hankkeen kautta, eli perhe oli jo mukana rikosseuraamusperhetyössä. He olivat tulleet mukaan hanketyöhön lastensuojelun tai rikosseuraamuslaitoksen ohjaamina. Yksi lapsista tuli ryhmään koulukuraattorin vinkin kautta.

Vertaisryhmän suunnittelussa hyödynnettiin Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe -toiminnan opasta vankiperheiden vertaisryhmien ohjaajille. Kyseisen ryhmätoimintamallin ja oppaan taustaideana on ollut Annika Taitton Huomaa lapsi - Päihdeongelma perheessä: Opaskirja lasten ja vanhempien vertaisryhmien vetäjille. Ajatuksena oli kuitenkin pilotoida hankkeessa oma vertaisryhmämalli hankkeen työstämän Vangin perheen polku -työkalun kautta.

Ryhmässä oli alun perin neljä ohjaajaa, joista yksi jäi pois vaihdettuaan työpaikkaa kevään aikana. Opinnäytetyöntekijänä olin käytettävissä lasten tarpeiden mukaan myös ohjaajan roolissa. Ohjaajat oli valittu huolella, painottaen osaamista ja työkokemusta ryhmän teemaan liittyen. Koulustaustaltaan ohjaajat olivat sosionomi YAMK/tunnekasvattaja, perheterapeutti sekä taideterapeutti/sosiaalik kasvattaja. Jokainen ohjaaja toi omaa osaamistaan ryhmään. Jonkin verran oli ennalta suunniteltu kuka ohjaa mitään teemoja tai harjoitteita. Ohjaajilla oli yhteinen ymmärrys siitä, että on hyvä olla teema ja runko jokaiselle ryhmäkerralle, mutta yhtä tärkeää on osata muuttaa sitä tarvittaessa. Ohjaajien erilaista osaamista voidaan hyödyntää paremmin, kun malli ei ole lukittu.

Hanketyöntekijä Nana Lindholm oli työskennellyt kaikkien lasten kanssa jonkin verran jo ennen ryhmän alkua. Tämä osaltaan saattoi lisätä lasten luottamusta ja ryhmäytymistä jo ryhmän alkaessa. Ennen vertaisryhmään tuloa yksilötyö lasten kanssa on suositeltavaa. Se tarjoaa lapselle mahdollisuuden tulla ensin yksilönä omine tarpeineen kuulluksi ja nähdyksi. Tämän jälkeen on helpompaa tulla ryhmään vertaisten pariin.

Ryhmässä pyrittiin toiminnallisten ja voimavaroja lisäävien menetelmien kautta lisäämään lapsen kykyä käsitellä tunteita. Ryhmässä oli myös psykoedukatiivinen tulokulma. Vangin perheen polku -työkalun avulla lapsille annettiin kattavasti ja ikätasolle sopivilla tavoilla tietoa vankeusaikaan liittyen. Tiedon avulla lapsilla oli mahdollista jäsentää perheen tilannetta paremmin. Mallin pääteemat tarjosivat lapselle mahdollisuuden lähestyä prosessin eri vaiheissa heränneitä ajatuksia, tunteita ja kysymyksiä. Lapsilla olikin jo pohjalla tietämystä, koska he olivat perheensä kanssa mukana hanketyössä.

Ohjaajien oli hyvä pitää mielessä tietyt kysymykset lapsille työkalun mukaisesti koko ryhmäprosessin ajan: Millaista elämäsi on tai on ollut, kun isäsi/ äitisi joutui vankilaan? Mistä luulet sen johtuvan, että vanhempasi on vankilassa? Miltä sinusta tuntui/ tuntuu tässä vaiheessa? Miten tai mikä elämässäsi muuttui? Mitä odotuksia, toiveita tai kysymyksiä sinulla on? Mikä sinua auttaa/auttoi? Miten minä voin auttaa sinua? Haluatko vielä kertoa jotain? (Lindholm, 2019)

Ryhmässä keskustelulle ja toiminnallisille harjoitteille oli varattu aikaa tasapuolisesti. Toiminnalliset harjoitteet pitivät sisällään kehollisia harjoituksia kuten liikettä ja rentoutumista, leikkejä, piirtämistä, lukemista, videomista jne. Ryhmässä vieraili Leevi Loviisa -nukke, jonka isi on myös vankilassa. Leevi kertoi omaa tarinaansa ryhmässä linkittyen kuhunkin teemaan. Jokaiseen kaksi tuntia kestäväään tapaamiseen kuului välipala. Välipalalla juteltiin arkisia kuulumisia.

5.2 Tapaamiskertojen teemat

Vertaisryhmän tapaamiskertojen otsikot ja sisällöt muodostuivat Vangin perheen polku -työkalun mukaisesti. Runkoon oli lisätty alkuun tutustumiskerta ryhmäprosessin starttaamiseksi. Rikos ja tutkinta yhdistettiin saman tapaamiskerran alle. Ryhmän päättyessä oli lisäksi retkikerta, jossa lapset pääsivät virkistäytymään ja nauttimaan rennossa yhdessä olostsa. Tässä luvussa esitellään tapaamisten sisällöt lyhyesti.

KERTA 1: TUTUSTUMINEN

- Lasten vastaanottaminen, aikuiset kirjoittavat lupalomakkeet
- Lapset saavat omat kansiot
- Esittäytyminen ja alkukierros
- Tunnetilat ryhmän alkaessa
- Keksitään ja äänestetään yhdessä ryhmälle nimi
- Ryhmän säännöt luodaan yhdessä, positiivisen kautta
- Tutustumisleikki
- Vangin perheen polku (VPP)- esittely
- Leevi Loviisa-nukke esittäytyy
- Nallekorteilla omasta perheestä kertominen
- Rentoutus/ mielikuvamatka
- Täytetään palautelomakkeet, nuorimpia lapsia avustetaan

KERTA 2: RIKOS TAPAHTUNUT/ TUTKINTA ALKAA

- Alkukierros ja tunnetilat korttien avulla
- Osmo Nalle ja isän erehdys- kirjan lukeminen yhdessä
- Vangin perheen polku: Rikos tapahtunut
- Keskustelua: Mitä on rikollisuus, miksi ihminen joutuu vankilaan?
- Leevi Loviisa jatkaa tarinaansa

- Kehollinen/liikunnallinen leikki
- Käsikirjoitetaan elokuvaa, joka myöhemmin legoilla esitetään
- Videointi osa 1. elokuvan nimi ”Kosto”
- Rentoutus/ leikki
- Palautelomakkeet

KERTA 3: RANGAISTUKSEN SUORITTAMINEN

- Alkukierros ja tunnetilat korttien avulla
- Vangin perheen polku: Rangaistuksen suorittaminen
- Kuvia vankiloista: Mitä lapset tunnistavat, onko kokemuksia?
- Keskustelua: Miltä minusta on tuntunut, kun vanhempi on vankilassa? Mikä auttaa, mitä sanoisin muille?
- Puhutaan tapaamisista: Miltä tapaamiset vankilassa ovat tuntu-
neet, millaisia erilaisia tapaamisia on?
- ”Kosto”-elokuvan kuvaaminen jatkuu
- Leevi Loviisa jatkaa tarinaansa
- Loppurentoutus
- Palautelomakkeet

KERTA 4: VAPAUTUMINEN JA KOEVAPAUDEN AIKA

- Alkukierros ja tunnetilat korttien avulla
- Katsotaan editoitu Kosto-elokuva (8 min.)
- Vangin perheen polku: Vapautuminen ja koevapaus
- Keskustelua: Mitä koevapaus on?
- Leevi Loviisan tarina jatkuu
- Keskustelua: Millainen on hyvä tapaaminen vankilassa?
- Miten tapaamisessa kohdataan lapsi ja mitä pitäisi ottaa huomi-
oon?
- Ketä siellä on, missä tavataan, mitä tapaamisessa tapahtuu? Lapset
piirtävät julisteet ”Hyvä tapaaminen vankilassa”
- Loppurentoutus
- Palautelomakkeet

KERTA 5: UUSI ARKI

- Alkukierros ja tunnetilat korttien avulla
- Vangin perheen polku: Vapautuminen
- Teemana korostuu voimaantuminen ja unelmat
- Keskustelua: Miltä voisi uusi arki tuntua, kun vanhempi vapautuu?
- Tiekartan tekeminen, vangin perheen polun vaiheet
- Elämän aarrekartta-kollaasi askarrella: Kuvien ja sanojen käydään
läpi lasten toiveita elämässä, mikä on tärkeää?
- Pesäpuun vahvuuskortit: Missä olen hyvä, mikä on mun vahvuus?
- Rentoutus/ mielikuvamatka
- Palautelomakkeet

KERTA 6: RETKI/ VIRKISTÄYTYMINEN

- Teemana rento yhdessä olo, palkinto ryhmän päättyessä
- Lasten toiveesta menemme trampoliiniparkkiin
- Vuokrattuna tila jossa ”synttäräkutsut”
- Yhdessä pomppimassa, myös aikuiset!
- Askarellaan voimarasiat
- Keskustelua: Miltä on tuntunut olla ryhmässä? Miltä vertaistuki on tuntunut?
- Kerätään loppupalaute lomakkeella, kysellen sekä piirtämällä
- Muistoksi ryhmästä diplomi omalla nimellä
- Ryhmä päättyy

Ryhmän päättyessä kuuden tapaamisen jälkeen lapset toivoivat jatkoa tapaamisille. Yksi tapaaminen järjestyi vielä. Lasten kanssa menttiin retkelle kotieläinpihalle ja siellä syötiin eväät. Vietettiin yhteistä aikaa ja vaihdettiin kuulumisia. Jokainen lapsi sai muistoksi ryhmästä muistitikun ja kortin. Tikulla oli lasten tekemä elokuva Kosto, kuvia ja vangin perheen polku -työkalu tuloste. Valokuvissa oli kuvattuna lapsen omat tuotokset kuten nalleperhekortit, piirustukset, aarrekartta ja vahvuuskortit.

5.3 Aineistonkeruu ja analysointi

Aineistonkeruumenetelmänä käytin pääasiassa havainnointia ryhmässä. Päädyin havainnointiin, koska sen avulla saadaan kerättyä tietoa lasten toiminnasta sekä puheen että toiminnan tasolla. Esimerkiksi haastattelu olisi voinut olla haastavampaa ja aikaa vievää. Työn tilaajalla oli toive, että opiskelija osallistuu lasten havainnointiin ryhmätoiminnan aikana huomioiden eettiset tutkimus periaatteet. Tilaaja antoi havainnointia varten kaavakkeen, jota muokkasin tähän käyttöön sopivaksi ryhmän alettua. Havainnointikaavaketta (liite 1) täytettiin jokaisella tapaamisella koko ryhmän koontumisen ajan. Yksi ryhmän ohjaajista keräsi havaintojaan lapsista samalle kaavakepohjalle, ja nämä havainnot yhdistettiin omiini keskustellen ja kirjaten.

Havainnointi tarkoittaa aineistonkeruun tapaa, jossa tutkija osallistuu tutkimansa yhteisön toimintaan. Havainnointi poikkeaa normaalista arkipäivän tarkkailusta, ja sen aikana kerätään ja tallennetaan tietoa systemaattisesti. Havainnoijan pääasiallinen tehtävänsä on tarkkailla, sillä välin kun muut yhteisön jäsenet keskittyvät tehtäviinsä yhteisössä. Osallistuvassa havainnoinnissa vuorovaikutus tapahtuu tutkittavien, havainnoitavien henkilöiden ehdoilla. Tutkija pyrkii mahdollisimman vähän vaikuttamaan yhteisön tapahtumiin. (Eskola & Suoranta, 2008, ss. 98–100) Osallistuvassa havainnoinnissa tiedonantajien eli tarkkailtavien henkilöiden tietoa arvostetaan ja kaikki näkökulmat nähdään tärkeitä. Asioista voidaan saada eri

puolia esiin parhaiten ryhmäkeskustelun avulla. Tutkijan rooli on olla tarkkailemassa ja oppimassa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 95–96)

Olin mukana ryhmän jokaisessa tapaamisessa ja pääroolini oli tarkkailla, vaikka tarvittaessa osallistuin hetkittäin ohjaamisen tehtäviin. Pyrin olemaan mahdollisimman neutraali tarkkailllessani lapsia. Tein muistiinpanot mahdollisimman huomiota herättämättä, jotta kirjaamiseni ei vaikuttaisi lasten toimintaan tai vuorovaikutukseen. Käyttämäni havainnointikaavake antoi struktuuria havainnointiin. Kaavakkeessa kirjasin suurimman osan sitaateista kohtaan vapaat kommentit ja huomiot. Sitaatti on suora lainaus lapsen suusta, eikä sinällään jätä tulkinnanvaraa.

Käytin havainnointia tukevana materiaalina palautelomakkeita. Lasten palautelomake (liite 2) tuli käyttöön hankkeen puolelta yhden ryhmän ohjaajan toimesta, eikä sitä ole tässä opinnäytetyössä kehitetty. Lomakkeella on aiemminkin kerätty lasten vertaisryhmien palautetta seurantaan varten Lahden ensi – ja turvakotien yhdistyksessä. Lomakkeen käyttämisestä palautteenkeruumenetelmänä ryhmässä oli sovittu ennakkoon. Palautelomakemallia on lupa käyttää myös opinnäytetyön produktissa eli sähköisessä oppaassa.

Lomakkeessa lapset arvioivat hymiön valitsemalla olivatko tulleet millä mielellä ryhmään, ja millä mielellä ovat, kun tapaaminen päättyy. Lisäksi he avoimissa kysymyksissä kuvailivat mikä oli ollut mukavinta ja oliko jotain mistä he eivät pitäneet. Lomakkeen lukituissa vastauksissa ilmeni alusta alkaen tulkinnanvaraa ja pyysin ohjaajia kysymään lapsilta tarkemmin, miksi he valitsivat kyseisen hymy- tai surunaaman ja perustelemaan sanallisesti valintaa lyhyesti. Hirsjärven ym. (2009, s. 195) mukaan väärinymmärryksiä voikin olla vaikea kontrolloida kyselytutkimuksessa, sillä ei tiedetä, olivatko annetut vaihtoehdot onnistuneita. Avointen kysymysten etuna on, että vastaaja voi kertoa sen mitä mielessä on omin sanoin. Vastauksia ei ole lukittu tiettyihin vaihtoehtoihin. (Hirsijärvi, Remes & Sajaavaara, 2009, ss. 195, 201)

Hyödynsin myös tapaamisten aikana tuotettuja materiaaleja (muun muassa piirustukset, kortit ja julisteet) valokuvaamalla tuotokset analyysivaihetta varten. Jotta kuvallinen materiaali oli käytettävissä tutkimusaineistona, dokumentoin ja nimesin sen tallennusvaiheessa.

Aineiston analyysimenetelmänä käytän teemoittelua. Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on saada kerättyyn aineistoon selkeyttä, ja tätä kautta luoda uutta tietoa tutkitusta asiasta. Analyysin avulla tiivistetään aineisto käsiteltävään muotoon kuitenkin kadottamatta oleellista informaatiota. Tekniikoita laadullisen aineiston analyysiin on monia. Se mikä valitaan, ja miten sitä sovelletaan, riippuu aina aineiston laadusta. Aineisto tulee tuntea perin pohjin. Analyysivaiheessa materiaalista erotellaan tutkimusongelman kannalta olennainen aineisto ja vasta tästä

materiaalista voidaan tehdä tulkintoja. (Eskola & Suoranta, 2008, ss. 137, 150–151)

Teemoittelu on laadullisen tutkimusaineiston ryhmittelyä ja pilkkomista eri teemojen eli aihepiirien mukaan. Näin pystytään vertailemaan eri teemojen esiintymistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, ss. 105–107) Aineistosta nostetaan esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Näin saadaan sitaatteja, jotka kuvaavat aineistossa korostuneita teemoja. Teemoittelu vaatii kirjoittajalta teorian ja käytännön vuoropuhelua ja tekstissä tulee näkyä näiden linkittyminen toisiinsa. (Eskola & Suoranta, 2008, ss. 174–175)

Koska kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, tutkimuksellisen analyysin rooli on hieman pienempi, kun puhtaasti tutkimuksellisessa opinnäytetyössä. Kuitenkin aineistoa kerätään, käsitellään, analysoidaan ja esitetään siitä tuloksia. Tässä työssä teorian ja käytännön vuoropuhelu toteutuu erityisesti opinnäyteraportin johtopäätöksissä sekä toteutuneessa produktissa eli sähköisessä oppaassa.

5.4 Keskeiset tulokset

Aineistosta nousee esiin useita tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Teemat mukailivat jonkin verran vertaisryhmän teemoja Vangin perheen polku -työkalun mukaisesti. Oli havaittavissa lapsia enemmän puhuttelevia asioita, jotka koin tarpeelliseksi nostaa tuloksissa esiin. Havainnollistan keskeisiä tuloksia aineistossa esiintyvien sitaattien avulla.

Tutkimuskysymyksissä pohdin, millaisia kokemuksia lapsilla on vertaisryhmästä, ja miten ryhmä voi tukea lasten selviytymistä vanhemman vankeuden aikana. Tulosten mukaan lasten kokemukset olivat positiivisia. Palautelomakkeiden ja havaintojen mukaan lapset tulivat ryhmään mielellään. Tästä kertoo myös sitoutuminen ryhmään sen alusta loppuun asti. Lapset kuvailivat, että ryhmään on ollut kiva tulla tietäen, että on toisia samanlaisia samassa tilanteessa. Ryhmässä pääsee puhumaan vertaisten kanssa vanhemman vankeuteen liittyvistä asioista. Ryhmässä myös aikuiset ovat tukena. Tuloksissa esitän suoria sitaatteja lapsilta vertaisryhmän kokemuksesta.

Tää on hyvä, kun täällä on muillakin niinku tää sama juttu, kumulla.

En olekaan ainoa jonka vanhempi on vankilassa.

Se, kun nään muita joilla on sama ongelma.

On ollut täällä kivaa, kun on puhuttu iskästä ja äidistä.

Ku täällä voi puhua tästä jutusta ja aikuiset on tukena.

On ollu kivaa, mutta miinuksena että vaan noille nuoremmille on enemmän puuhaa.

Lapset osasivat ryhmäkertojen aikana sanoittaa hyvin tunnetilojaan. He kuvailivat sujuvasti ajatuksiaan ja kokemuksiaan eri teemojen ympärillä sekä toiminnallisissa harjoitteissa että vapaammissa keskusteluissa. Lapset vastasivat palautelomakkeisiin jokaisen kerran päätteeksi, ja palautetta pyydettiin täsmentämään vielä suullisesti. Lomakkeen surullinen naama tarkoittikin harmitusta tapaamisen päättymisestä, eikä sitä, että ryhmässä ei olisi ollut kivaa. Palautteessa kysyttiin, oliko ryhmässä jotain mistä et pitänyt. Yleensä vastaus oli että "Ei ollut" tai "Harmittaa kun tää loppuu".

Lapset kertoivat omin sanoin, mikä heitä auttaa tai on auttanut vanhemman ollessa vankilassa. Vanhemmasta puhuminen ja hänen tapaamisensa helpottivat selkeästi lasten oloa.

Tää ryhmä auttaa, ku täällä jutellaan enempi täst jutusta, siitä että iskä on vankilassa.

Kun iskästä puhutaan.

Se kun pääsee tapaan iskää.

Se että saa pian mennä isä-lapsi päivään sinne vankilaan.

Auttoi kun kerroin parhaalle kaverille tästä.

Se kun mä oon tukiperheessä viikonlopun. Siellä voi jakaa huolen.

Auttaa kun ajattelen iskää, ja olen iloinen kun nään.

Se kun saa tavata iskää ilman vartijaa.

Tähän keskusteluun liittyen nosti muutama lapsi esiin myös vanhemman tunteita ja kokemusta. He kokivat helpotuksena kuulla vanhemmalta, että kaikki on vankilassa hyvin.

Se, että iskä soittaa ja sanoo että kaikki on hyvin.

Iskä soittaa ja sanoo ettei täällä oo niin kauheeta, täällä on ihan kivaa. Ois kivaa kun oisitte täällä. Mulla on kaikki täällä hyvin!

Iskä pärjää ihan hyvin siellä, mutta sitä harmittaa kun me ei voida olla sen kaa.

Vertaistuen hengessä lapsilta kysyttiin, että mitä he sanoisivat toiselle vastaavassa tilanteessa olevalle lapselle.

Mä sanoisin että ”Ei se oo niin vakavaa!”

Älä sure, ei se ole pysyvää!

Tulosten mukaan lapsilla on voimavaroja antavia asioita elämässään vanhemman vankeudesta huolimatta. Keskustelimme lasten kanssa näistä voimaa ja toivoa antavista asioista ja ajatuksista. Lapset kuvaavat arjessa voimavaroja antaviksi asioiksi perheen ja muut läheiset ihmiset, lemmikit, harrastukset, yhteiset ruokailuhetket perheen kanssa, ystävät, lepäämisen, nukkumisen ja syömisen. Lisäksi tärkeää on vankeudessa olevan vanhemman tapaaminen aina kun mahdollista. Nämä voimavaroja antavat asiat voivat auttaa lasta selviytymään vanhemman vankeuden aikana. Voimaannuttavien asioiden miettiminen ääneen yhdessä voi osaltaan antaa tukea lapselle ryhmän aikana.

Lapset pohtivat voimaantumisen teeman yhteydessä, miltä tuntuu, kun vanhempi pääsee avovankilaan, koevapautteen tai vapautuu vankilasta.

Iloa, jee, se tuntuu mahassa! Vihdoin päästään näkeen kahden viikon välein!

Mä en tiedä mitä on uusi arki ja vapautuminen, mutta nää sydämmet kuvaa iloa

Kun äiti on vapautunut, se on kivaa!

On se kivaa, kun iskä vapautuu!

Tuloksena voidaan tästä kyseisestä ryhmästä todeta, että leikin avulla voidaan lähestyä hankaliakin aiheita. Lapsista suurin osa innostui erityisesti elokuvan käsikirjoittamisesta ja videoinnista kovasti. Leikki ja ilo toimivat myös haastavien asioiden vastapainona. Lapset heittäytyivät leikkiin spontaanisti. Leikin ja taukojumpan avulla saatiin ryhmässä myös keskittymistä lisättyä huomion herpaantuessa. Leikissä lasten yhteistyö- ja kommunikointitaidot harjaantuivat. Ryhmän vanhin lapsi koko hetkittäin toiminnallisten harjoitteiden olevan enemmän suunnattuja nuoremmille lapsille.

Tutkin työssäni myös, miten ryhmä voi edistää lapsen osallisuutta vankiperhetyössä. Aiemmin tuloksissa olen jo esittänyt lapsen tarpeen puhua vankeudessa olevasta vanhemmasta sekä vankeuden tuomista ajatuksista vertaisten kanssa. Keskustelua syntyi ryhmän aikana paljon. Teemat muodostuivat pääosin Vangin perheen polku -työkalun mukaan. Lapset keskittyvät todella hyvin puhuttaessa työkalun eri vaiheiden mukaisesti vankilasta, tutkinnasta, vankeudesta, tapaamisista, koevapaudesta ja niin edelleen. Keskeisenä tuloksena voidaan todeta lasten tietävän paljon

vankeusrangaistuksen eri vaiheista. Keskenään he puhuivat hyvin luonnollisesti siitä, missä vaiheessa kenenkin vanhempi menee.

Monilta osin aloite keskusteluun lähti ohjaajilta ryhmäkertojen teemojen perusteella, mutta välillä aloite tuli lapsilta itseltään. Näitä aiheita haluan korostaa myös lapsen osallisuuden näkökulmasta vankiperhetyössä. Lapset puhuvat tärkeiksi kokemistaan asioista. Jotta lapsiystävällisyyttä vankilassa voidaan lisätä, on tärkeää saada lasten ääntä esiin konkreettisin ehdotuksin. Ryhmä voi edistää lapsen osallisuutta tuottamalla kokemuksellista tietoa lapsen näkökulmasta.

Tulosten perusteella lapsilla oli selkeä tarve puhua vanhemman tapaamisesta vankilassa. Tämä teema nousi esiin lähes kaikilla ryhmäkerroilla eri näkökulmista. Aiemmin tuloksissa on jo todettu vierailun vanhemman luona auttavan lasta selviytymään. Jo pelkkä ajatus lähestyvistä tapaamisista antaa voimaa arkeen. Puhuimme asiasta konkreettisesti vanhemman vankeusrangaistuksen teeman ympärillä. Lapsilta kysyttiin miltä tapaamiset vankilassa ovat tuntuneet. Se herätti paljon keskustelua erilaisista vankiloista (avovankilat ja suljetut vankilat), niiden tapaamistiloista sekä tapaamisaikojen kestosta. Lapset puhuivat myös vartijoiden läsnäolosta sekä siitä, miten heidät on otettu vierailuilla vastaan.

Oli tosi kivaa kun se vartija lähti pois, ja sai olla siinä ilman vartijaa.

Jotkut paikat on turhan suojaisia ollu!

On tulossa taas isä-lapsipäivä ja siellä saa olla kahestaan semmosessa isossa salissa.

Ollaan oltu semmosessa jumppasalissa, ja sitte semmosessa pikkutilassa jossa oli pelejä.

Joskus ollaan oltu käymässä vaan pari tuntia. Ja sitte ollaan oltu koko viikonloppu sellaisessa asunnossa. Mutta sinne perhejuttuun ei saa lupaa aina helposti!

Mitä järkeä siinä pleksitapaamisessa on? Seinän läpi nähä.

Ollaan käyty avotapaamisissa. Leikittiin yhdessä toisen lapsen kanssa kun sekin oli tapaamisessa. Hypittiin lumihangessa.

Lapset piirsivät toiminnallisena tehtävä julisteen hyvästä tapaamisesta vankilassa. Lisäksi keskustelimme lapsiystävällisestä kohtaamisesta muurin tuolla puolen. Seuraavat mietteet tulivat joko lasten kertomana tai julleista.

Kivaa on ettei vartijat kyylää.

Tapaaminen vois olla vaikka ulkona.

Tiloissa vois olla jotain värejä.

Ainaki pitäis olla hauskaa ja tehdä kaikkia juttuja.

Aikuiset vois ottaa vähä paremmin vastaan.

Toivon että työntekijät olis ystävällisiä.

Siellä leikitään!

Havainnoinnin ja palautelomakkeiden vastausten perusteella korostuivat vielä kaksi merkittävää asiaa. Ensinnäkin rentoutukset ja hellä kosketus olivat lapsille tärkeitä hetkiä ryhmässä. He toivoivat useaan otteeseen harjoitteita, joihin sisältyi pysähtymistä, rauhoittumista, hellää kosketusta ja kontaktia. Usealla ryhmäkerralla lapset arvioivat parhaaksi sisällöksi loppurentoutuksen. Ohjaajan kosketus rauhoitti muutaman kerran levotonta lasta, kun oli keskittymistä vaativa hetki. Lapsi malttoi olla paikallaan ja kuunnella ohjaajan hipsuttaessa selästä.

Toiseksi tärkeäksi sisällöksi tapaamisissa muodostui välipalan aika, jolloin vain syötiin ja juteltiin yhdessä arkisia asioita pöydän ympärillä. Keskusteluita syntyi koulukuulumisista, harrastuksista ja lemmikeistä. Lähes kaikissa palautelomakkeissa mainittiin välipalan syöminen kivana asiana.

Tuloksina voidaan todeta myös lasten kyky kuvata vahvuuksiaan hienosti. He pysähtyivät ryhmässä voimaannuttavien asioiden äärelle ja uskalsivat unelmoida. Lapset askartelivat unelmakartat, joiden sisällöistä mielellään kertoivat. Kartoista löytyi harrastuksiin ja matkoihin liittyviä unelmia, mieluisia tavaroita sekä kotiin ja lemmikkeihin liittyviä toiveita.

5.5 Opas rikosseuraamusperheiden lasten vertaisryhmään

Toiminnallisena tuotoksena eli produktina syntyi opas, jossa prosessinomaisesti mallinnetaan pilottiryhmän käytänteitä ja kokemuksia. Koska Vanhempi vankilan portilla -hanke päättyy vuoden 2019 lopussa, koettiin tärkeäksi koota yhteen käytännöllinen opas. Ehdotin sen laatimista sähköiseen muotoon (PowerPoint), jotta saavutettavuus ja käytettävyys olisi helppompaa. Opasta voidaan käyttää PP-esityksenä, kun mallia esitellään yhteistyötahoille. Ohjaajat voivat tulostaa esityksestä haluamansa diat. Sähköisessä muodossa valokuvat, liitteet ja linkit kulkevat helposti mukana. Opas linkitetään Ensi- ja turvakotien liiton sekä hankkeessa mukana olevien yhdistysten sivuille.

Oppaassa kerrotaan millaisia asioita pitää huomioida ryhmän suunnittelussa. Näitä ovat esimerkiksi ryhmän koko, lasten ikäjakauma, ohjaajien

ammattillinen osaaminen, tapaamistilat, tarvikkeet, toiminnalliset harjoitteet, ajankäyttö ja lupalomakkeet lasten vanhemmilta. Opas sisältää erilaisia vinkkejä ohjaajalle liittyen tunnetyöskentelyyn, toiminnallisten harjoitteiden sisältöön, ryhmäytymiseen ja ohjaajan itsereflektointiin. Mukana on myös lapselle esitettäviä kysymyksiä työn tueksi.

Vertaisryhmä perustui Vangin perheen polku -työkaluun ja kokonaisuus kuvataankin oppaassa pilottiryhmän teemojen mukaisesti. Jokaisen kuuden tapaamiskerran teemaa avataan oppaassa. Lasten ajatuksia ja kokemuksia esitetään teemojen sisällä. Lisäksi kuvataan harjoitteita, joita voidaan käyttää työskentelyn tukena. Oppaan mukana on liitteenä palautelomake, jonka avulla ryhmässä voi kerätä palautetta. Oppaassa kuvataan pilottiryhmän lasten palautetta. Mukana on myös linkkinä lasten tekemä video, jonka jokainen sai ryhmästä muistoksi muistitikulla kera valokuvien.

Oppaassa on myös linkkejä yhteistyötahojen nettisivuihin. Vankien lasten vertaistoiminnan tueksi on olemassa hyviä tukimateriaaleja, kuten Kriminaalihuollon tukisäätiön tuottama Ehjä perhe -opas vankiperheiden vertaisryhmätoiminnan ohjaajille. Heillä on myös useita oppaita vankien lasten perheille ja lasten kanssa työskenteleville. Lisäksi Portti vapauteen -verkkopalvelu.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni keskeiset johtopäätökset eli tutkimuskysymysten ja tulosten kannalta oleelliset päätelmät. Esitän ensin johtopäätöksiä lasten tuen tarpeesta ja vertaisryhmän merkityksestä heille. Kuvaan asioita, jotka voivat edesauttaa lasta selviytymään vanhemman vankeusrangaistuksen aikana. Toisena johtopäätöksissä korostuu lapsen osallisuuden edistäminen, sekä tiedon lisäämisen ja verkostoyhteistyön merkitys vankiperhetyössä. Esittelen myös lasten näkökulmaa vankilataapaamisiin liittyen. Johtopäätökset voivat tuottaa uutta ja ajankohtaista näkökulmaa lapsen osallisuudesta Vangin perheen polulla.

6.1 Vertaisryhmän merkitys lapselle

Coping-tutkimuksen mukaan vanhemman vankeusrangaistuksella on vaikutuksia lapsiin. Tuloksissa mainittiin leimautumisen tunnetta, häpeää ja tunne-elämän vaikeuksia. Emotionaalinen oikea-aikainen tuki auttaa hyväksymään menetystä ja luo toivon tunnetta. (European Commission. CORDIS EU research results, 2013) Tutkimukseni tuloksista ilmenee lasten suuri tarve puhua vanhemmasta ja vanhemman vankeusrangaistuksesta samassa tilanteessa olevien lasten kanssa. He kokivat saavansa tukea myös ohjaajilta eli ryhmän aikuisilta vertaisuuden kokemuksen lisäksi.

Vertaisryhmä osana Vangin perheen polkua voi tarjota lapselle emotionaalista eli tunnetason tukea oikea-aikaisesti. Taiton (2012, s. 11) mukaan ryhmään osallistuminen auttaa lasta tunnistamaan tunteitaan ja tarpeitaan. Ryhmän avulla lapsi voi löytää kykijään ja ominaisuuksiaan. Prosessissa lapsen minäkuva voi vahvistua ja elämänhallintataidot lisääntyä. Tulosteni mukaan lapset osasivat hyvinkin tunnistaa ja kuvailla tunteitaan vertaisryhmän aikana.

Lapset kuvailivat tarkasti, mikä heitä on auttanut vanhemman vankeuden aikana. He kuvailivat sekä tunteitaan että tarpeitaan. Vanhemmasta puhuminen ja hänen tapaamisensa mahdollisimman usein helpottivat lasten oloa. Lapset mainitsivat arjessa voimavaroja antaviksi asioiksi perheen ja muut läheiset ihmiset, harrastukset, lemmikit ja levon. Lisäksi huolen jakaminen ja tunteista puhuminen auttoi. Myös Palenius (2018) korostaa lähipiirin kuten perheen, ystävien ja koulun antaman tunnetason tuen merkitystä. Nämä voimavaroja antavat asiat arjessa auttoivat lasta selviytymään vanhemman vankeuden aikana. Johtopäätöksenä voidaan todeta lasten saaneen oikea-aikaista emotionaalista tukea. Vertaisryhmän avulla he saivat myös voimaantumisen kokemusta lähtien heistä itsestään ja ympäristöstään.

Ylönen (2017) kuvaili vankien lasten kohonnutta tuen tarvetta. Jotta tämä tarve tulisi kohdatuksi, tarvitaan verkostoyhteistyötä. Näin perhe voisi saada yksilöityä tukea joka edesauttaisi lapsen selviytymistä. Myös Lindholm (2019) kuvaili aiemmin Vanhempi vankilan portilla -hankkeen lasten tuen tarvetta. Hankkeen aikana vahvistui käsitys, että lapsen voidaan nähdä Sosiaalihuoltolain mukaisesti olevan erityisen tuen tarpeessa. Tarvitaan verkostoyhteistyötä, jotta perhe ja lapsi pääsevät omassa kunnassaan palvelutarpeen arvioinnin ja palveluiden piiriin.

Coping-tutkimuksen tulosten mukaan tiedon lisääminen vanhemman vankeusrangaistuksen vaikutuksista lapseen yhteiskunnassamme on keskeistä. Vain tätä kautta tietämys ja avoimuus asiassa lisääntyy. (European Commission. *CORDIS EU research results*, 2013) Vanhempi vankilan portilla -hankkeessa tiedon ja ymmärryksen lisääminen sekä lapsen osallisuuden korostaminen ovat olleet keskeisessä roolissa. Ammattilaisten työn tueksi kehitetty Vangin perheen polku -työkalu, joka vastaa verkostoyhteistyön kehittämisen tarpeeseen. Tässä prosessissa lapsi on oleellisesti osallisena. Erityisesti lapsille työkalu tarjoaa mahdollisuuden saada lisää käytännön tietoa vanhemman vankeusrangaistukseen liittyen. (Lindholm, 2019)

Palenius (2018) totesi, että huolimatta vanhemman vankeudesta lapsi voi kokea levollisuutta arjessa, kun hänellä on tarpeellinen määrä tiedollista tukea asian käsittelyyn. Tutkimukseni tulokset tukivat tätä näkemystä. Lapsilla oli paljon tietämystä ja kokemusta Vangin perheen polun vaiheista. Työkalun avulla pystyttiin keskustelemaan asioista lapsen omaa kokemusta ja tietämystä arvostaen. Vertaisryhmässä levollisuuden ja selviytymisen tunnetta pystyttiin lisäämään antamalla tietoa emotionaalisen tuen

lisäksi. Johtopäätöksenä voidaan todeta hankkeen vertaisryhmän mahdollistavan lapsen pääsyn erityisen tuen piiriin. Verkostoyhteistyön avulla lapset löysivät tiensä ryhmään keväällä 2019.

6.2 Lapsen osallisuuden edistäminen vankiperhetyössä

Mikkonen ja Saarinen (2018, s. 21) summaavat hyvin vertaistuen ja osallisuuden linkittymistä. Vertaisryhmä edistää osallisuuden tunnetta sillä siellä yksilö saa luottamuksellisessa ja vuorovaikutuksellisessa ilmapiirissä käsitellä kokemuksiaan ja tunteitaan. Kokemus voi helpottaa yksilön sopeutumista elämäntilanteeseensa. Osallisuuden tunne voimaannuttaa yksilöä ja kasvattaa sosiaalista pääomaa.

Tutkimustulosteni mukaan lasten osallisuus korostui Vangin perheen pollulla koska heidän äänensä pääsi kuuluviin. Ryhmässä he kuvailivat omasta näkökulmastaan asioita ja tulivat kuulluiksi ja nähdyiksi. Lapset saivat nostaa esiin heille tärkeitä asioita keskusteluun vertaisten ja ohjaajien kanssa. He pääsivät osalliseksi prosessiin, jossa lapsen kokemuksella on merkitystä aikuisten näkemysten rinnalla.

Osallisuudesta rikosseuraamusprosessissa kertoo tulosten mukaan myös lasten tietämys asioista. Ryhmän aikana kävi ilmi lasten sanoittamana, että heillä on paljon sekä tietoa että omaa kokemusta asioista. Ohjaajat hämmästyivät kerta toisensa jälkeen siitä, miten lapset keskittyivät ja rauhoituivat asioiden äärelle jakamaan omia kokemuksiaan. Vertaiselle jaettiin tietoa, jota oli itse ensin opittu. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että hankkeen aikana tehty työ lasten ja perheiden kanssa on lisännyt lasten tietämystä rikosseuraamusprosessin eri vaiheista.

Tulosten mukaan yksi eniten keskustelua herättänyt teema oli vierailut vankilassa vanhemman luona. Lapset halusivat kertoa omakohtaisia kokemuksia tapaamisista. Tapaamiset olivat olleet pitkään odotettuja. Niihin saattoi liittyä paljon tunteita ja odotuksia. Tapaamisista puhuminen vertaisten kanssa ehkä omalta osaltaan auttoi purkamaan tunteita. Havaintojen perusteella lapsia kiinnosti vertaisten kokemukset, sillä tapaamisia ja niiden sisältöä vertailtiin. Myös rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden kohtaamisesta keskusteltiin. Lapset toivoivat ystävällistä kohtaamista. Tulosteni mukaan on merkittävää, miten lapsi tulee kohdatuksi vankilassa. Rikosseuraamuslaitoksen uusissa lapsi- ja perhetyön linjauksissa kirjoitetaankin lapsiystävällisestä kohtaamisesta.

Hyvin konkreettisesti lapsen etu ja lapsiystävällinen kohtaaminen näyttävät lapsen tullessa vankilaan tapaamaan vanhempansa. Lapsella on oikeus tulla kohdatuksi lapsena eikä tapaajana. Lapsi ei ole syyllistynyt mihinkään, eikä vanhemman vankeustuomio ole hänen vikansa. Tapaamiseen tuleva lapsi turvallisuussyistä tarkastetaan, mutta tämäkin tulee tehdä kohdaten lapsi ystävällisesti. Lasta voi auttaa ja neuvoa käytännön asioissa, mikäli lapsi tulee ilman saattajaa. Vankila voi tuntua pelottavalta.

Henkilökunnan tehtävänä on omalla käyttäytymisellään edesauttaa turvallisen ilmapiirin luomista. (Rikosseuraamuslaitos 2019, s. 11)

Vertaisryhmässä lapset miettivät avovankilan ja suljetun vankilan tapaa-
mismahdollisuuksia ja tapaamisten kestoja. Tulosten mukaan lapset toivoi-
vat tapaamisia useammin. Myös Mäkinieniemi (2010, s. 46) kirjoitti lapsiläh-
töisen tutkimuksen tuloksissa lasten näkökulmaa asiaan. Lapset toivoivat
mielipiteitään huomioitavan liittyen tapaamisajankohtiin ja tapaamistihey-
teen. Piispa ja Pohjalainen (2019, s. 40) toteavat, että perhetapaamisten
lyhyt kesto ja vähäinen määrä saivat vangeilta kritiikkiä perhetyön yhtey-
dessä. Myös vanhempia on puhuttanut rajoitteet perhesuhteiden ylläpi-
dossa avovankilaan ja suljetun vankilan välillä. Johtopäätöksenä voidaan
todeta lapsen ja vankilassa olevan vanhemman toivovan samoja asioita ta-
paamisiin liittyen.

Piispan ja Pohjalaisen (2019, s. 50) mukaan perhepäivien ja perheleirien
saaneen myönteistä palautetta osana vankiperhetyötä. Samoin Mäkinieniemi
(2010, s. 45) kuvailee lasten kokeneen leirit ja avovankilatapaamiset mie-
lekkäimmiksi muodoiksi tavata isää. Tutkimukseni tulosten mukaan lapset
toivovat lisää aikaa vanhemman tapaamiseen ja saavat voimavaroja jo pel-
kästään vierailun ajattelemisesta. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että
erilaiset tapaamiset perheen kesken säännöllisesti toteutettuna voivat
auttaa lasta selviytymään vanhemman vankeuden aikana.

7 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tutkimuksessa noudatetaan hyviä tieteellisiä käytäntöjä koko opinnäyte-
työn prosessin ajan aina tutkimussuunnitelmasta tulosten esittämiseen
asti. Tutkimuksen luotettavuus, eettinen hyväksyttävyyys ja tulosten uskot-
tavuus mahdollistuu huomioimalla hyvät käytänteet osana työtä syste-
maattisesti. Keskeisiin lähtökohtiin kuuluu rehellisyys, huolellisuus, avoi-
muus, vastuullisuus sekä arviointi koko tutkimusprosessin ajan. (Tutkimus-
eettinen neuvottelukunta, n.d.)

Laadullisen tutkimuksen arvioinnissa pohditaan tutkimusmenetelmien va-
liditeettia ja reliabiliteettiä. Validiteetilla viitataan siihen, onko tutkimuk-
sessa tutkittu sitä mitä on luvattu. Reliabiliteetti arvioi tutkimustulosten
toistettavuutta tutkimuksen jälkeen. Luotettavuudessa arvioidaan miksi ja
miten tutkimusraportti on luotettava. Voidaan arvioida aineistonkeruume-
netelmää, tiedonantajien roolia, tutkijan ja tiedonantajan keskinäistä suh-
detta, sekä aineiston analyysin ja raportoinnin vaiheita. (Tuomi & Sarajärvi,
2018, ss. 160–164) Tutkijan on laadullisessa tutkimuksessa kuvattava tar-
kasti tutkimuksen vaiheita. Tarkka olosuhteiden kuvaus lisää tutkimuksen
luotettavuutta. Huomioon otetaan mahdolliset häiriötekijät, virhetulkin-
nat aineiston osalta sekä tutkijan oma arviointi mahdollisista vaikuttavista
tekijöistä tutkimustulosten suhteen. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 263)

Toiminnallisen opinnäytetyön tutkimuksellinen osa toteutettiin laadullisin metodein. Tutkimus on validi, sillä siinä tutkittiin sitä mitä luvattiin. Aineistonkeruumenetelmänä havainnointi vertaisryhmässä toimi hyvin, sillä tutkittavat lapset tuottivat ryhmässä luontaisesti materiaalia. Mainittakoon, että kaikki lapset olivat halukkaita ja motivoituneita tulemaan ryhmään. Lisäksi jokainen lapsi halusi, tai on halunnut, tavata vankilassa olevaa vanhempaansa aktiivisesti.

On huomattava, että en ole työskennellyt ryhmässä mukana olleiden lasten kanssa aiemmin. Tällä on voinut olla vaikutusta, vaikkakin koin itseni ja lasten suhteen olleen neutraali. Lasten mielestä saatoinkin olla yksi ohjaajista, vaikka päätehtävänäni oli olla havainnoija. Huomiot kirjasin mahdollisimman huomaamattomasti. Mukana oloni on saattanut vaikuttaa lasten käyttäytymiseen ryhmän aikana tai palautekyselyn vastauksiin. Ryhmässä olleista lapsista osa tunsivat toisensa entuudestaan jossain määrin, ja ohjaajista yksi oli kaikille lapsille tuttu entuudestaan. Havainnoijan roolista näillä seikoilla ei varsinaisesti ollut merkitystä tulosten luotettavuuden kannalta. Mainitsen asian kuitenkin, koska tuttuudella on voinut olla vaikutusta lasten käyttäytymiseen ryhmän aikana.

Tässä työssä esitettiin esiin suoria sitaatteja lapsilta teemoittelun tueksi ja materiaalin havainnollistamiseksi. Ryhmässä havainnointia teki myös yksi ohjaajista, ja keskustelimme havainnoistamme ryhmäkertojen jälkeen. Havainnot olivat samankaltaisia, mikä lisää niiden luotettavuutta. Pitää kuitenkin huomata luotettavuuden näkökulmasta havainnon olevan yksilöllinen kokemus ja tulkinta tilanteesta, eikä se välttämättä ole totuus. Sitaatit olivat oiva väline täydentämään havaintoja analyysivaiheessa ja tuloksia kirjatessa. Sitaatit itsellään ovat totuudenmukaisia, sanasta sanaan lapsen suusta.

Lasten tuottamat piirustukset, korttien kanssa tehdyt harjoitteet, videointi ja muu materiaali oli helposti käytettävissä dokumentoituna. Lomakkeet täydensivät havainnoinnin huomioita, mutta toisaalta kävi ilmi, että lomakkeiden yksinkertaisiakin kysymyksiä lapset hahmottivat eri tavoin. Tästä syystä kysymyksenasettelua täsmennettiin ryhmän aikana suullisesti. Näin saatiin mahdollisimman tarkasti kuvattua lapsen palautetta ryhmäkertojen päätteeksi. Tämä lisäsi aineiston luotettavuutta. Materiaalia kertyi ryhmäkerroilta paljon. Jouduin rajaamaan, mitä aineistoa nostin raporttiin ja oppaaseen.

Tutkimuksessa tuli eettisenä seikkana ottaa huomioon itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Tämä tarkoittaa sitä, että osallistujille annetaan oikeus päättää haluavatko he osallistua tutkimukseen. (Hirsjärvi ym. 2009, s. 25). Vanhemmat kirjoittivat suostumukset lapsensa ryhmään osallistumisesta. Lapsi itse sai päättää halusiko hän esimerkiksi tulla kuvatuksi ryhmän aikana. Lisäksi tutkimuksessa tuli eettisenä seikkana ottaa huomioon anonymiteetti. Vertaisryhmän lapsia tai heidän vanhempiaan ei voi

tunnistaa raportista. Tästä syystä lasten iät ja sukupuolet on jätetty mainitsematta, samoin se, missä ja milloin ryhmä pidettiin. Sähköistä opasta rakennettaessa kaikki kuvamateriaali sekä videot olivat sellaisia, ettei lapsia voi niistä tunnistaa. Kaiken materiaalin käyttämiseen pyydettiin ennakoon lupa. Yksityisyyden suojan kunnioittaminen kulki mukana koko prosessin ajan. Tutkittavilla oli tieto mitä tietoja kerättiin ja mihin tarkoitukseen.

8 POHDINTA

Tässä luvussa arvioin opinnäytetyön prosessia, omaa ammatillista kasvuani sekä tuotoksena syntyneen oppaan käyttöönoton jatkosuunnitelmia. Lisäksi esittelen työn tilaajan antamaa palautetta toiminnallisesta prosessista sekä valmiista produktista. Hirsjärven ym. (2009) mukaan tutkimuksessa on tärkeää tarkastella tulosten luotettavuutta sekä miten hyvin tulokset ovat yleistettävissä. Pohditaan myös tutkimustulosten käytettävyyttä sekä sitä, millaisia jatkotutkimushaasteita tutkimus on tuottanut. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 263)

Työn tilaajalla oli toiveena opinnäytetyöntekijän osallistuminen vertaisryhmän suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin pilotointia varten. Lisäksi tavoitteena oli selvittää miten vertaisryhmä voi tukea vangin lasta, sekä mallintaa vertaisryhmää helppokäyttöisen oppaan muotoon. Prosessi kesti kokonaisuudessaan monta kuukautta.

Opinnäytetyöprosessi on ollut monivaiheinen. Vertaisryhmä kesti muutama kuukauden ja aineisto kerääntyi vähitellen. Samalla oli aikaa perehtyä monipuoliseen tietopohjaan ja näin teoria ja käytäntö integroitui alusta lähtien. Aineiston käsittely ja teemoittelu oli aikaa vievää mutta antoisaa työtä. Prosessin aikana harjoittelin rajaamista. Haasteellisimpia hetkiä olivat tulosten ja johtopäätösten auki kirjoittaminen sekä rajaaminen raporttiin. Myös oppaan materiaalia jouduin karsimaan ja pohtimaan käytännöllisyyden näkökulmaa. Oman arvioni mukaan onnistuin opinnäytetyöprosessissa hyvin, ja sain tutkivalla otteella asettamiini tutkimuskysymyksiin vastaukset. Tuotoksena mallinsin oppaan, joka hioutui työelämän toiveesta hyvin käytännölliseen muotoon. Oppaasta tuli lopulta sopivan mittainen ja helposti käytettävä ja se palvelee työelämässä sille asetettujen tavoitteiden mukaisesti.

Koen kasvaneeni ammattilaisena työn edetessä. Tutkijana opin kriittistä tarkastelua sekä aineiston käsittelyn ja raportoinnin taitoja. Prosessi opetti suunnitelmallisuutta ja arviointia. Ohjaajien palaverissa opin paljon palvelujärjestelmästä, lainsäädännöstä ja verkostoyhteistyön merkityksestä. Tämä kaikki edesauttaa työskentelyä esimerkiksi projektityön hallinnollisissa tehtävissä, kuten myös asiakastyössä. Lisäksi opin toiminnallisia menetelmiä ja luovuutta lasten kanssa työskentelyyn. Yhteiskunnallisesti

merkittävässä projektissa mukana oleminen on avannut silmiä kriittiselle tarkastelulle, joka on sosiaalialalla työskennellessä tärkeää.

Työn tilaajan palautteen mukaan opinnäytetyön tulokset ovat hyvin hyödynnettävissä. Pilottiryhmästä mallinnettu opas antaa selkokiehisen tuen ideointiin sekä mahdollisuuden hyödyntää tätä tietoa vankien lasten vertaisryhmien toteuttamisessa myös jatkossa. Sähköinen opas linkitetään hankkeen päättyessä sekä ensi- ja turvakotien liiton sivuille että hankkeessa mukana olevien yhdistysten sivuille. Työn tilaaja arvioi prosessin onnistuneen ammatillisesti, aktiivisesti ja joustavasti.

Myös ohjaajilta kerättiin ryhmän päättyessä palautetta. Ohjaajat kokivat ryhmän lisäävän ymmärrystä siitä, mitä lapsi kokee vanhemman vankeuden aikana. Ryhmän turvallinen ja avoin keskusteleva ilmapiiri koettiin tärkeäksi. Todettiin myös, että leikin avulla voidaan työstää vaikeita asioita. Lasten ikäjakauma pilottiryhmässä herätti keskustelua. Tulevissa ryhmissä voisi olla esimerkiksi 5–8- ja 9–13-vuotiaiden ryhmät. Näin voitaisiin suunnitella ryhmänprosessia juuri tietyn ikäisille lapsille muun muassa toiminnallisten harjoitteiden osalta. Oppaan mallinnuksen arvioitiin hyödyttävän ryhmän ohjaamista tulevaisuudessa.

Pohdin palautteen yhteydessä tutkimustulosten yleistettävyyttä. Vertaisryhmän lasten kokemus on yksilöllistä. Aineisto on pienehkö, mutta ainutlaatuinen. Työ vastaa pienellä otannalla siihen, millaisia kokemuksia lapsilla on vertaistuesta, ja millaiset asiat voivat auttaa lasta selviytymään vanhemman vankeuden aikana. Lasten osallisuus tässä kyseisessä otannassa tulee näkyväksi lasten tietämyksessä Vangin perheen polun eri vaiheista sekä näkökulmissa tapaamisiin liittyen. Tilaajan palautteen mukaan työn tavoitteet onnistuivat erinomaisesti. Työssä onnistuttiin tuomaan hyvin esiin lasten omien kokemusten, osallisuuden ja vanhemman tuomion vaikutusten merkityksiä ja arviointia.

Työssä teoreettisena viitekehystenä olivat vertaistuki, lapsen osallisuus sekä Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset. Vertaisryhmää voitaisiin kuitenkin tutkia eri viitekehysten avulla. Tutkimusta voitaisiin tehdä esimerkiksi lapsen resilienssin eli selviytymis- ja sopeutumiskyvyn näkökulmasta vanhemman vankeuden aikana. Voiko vertaisryhmä tukea lapsen resilienssin kehittymistä tarjoamalla turvallista, jatkuvaa ja yhteisöllistä tukea vertaisten ja ohjaajien avulla?

Jatkotutkimusaiheiksi nostan kaksi kestävän kehityksen kannalta keskeistä toisiinsakin liittyvää teemaa: trauman ja häpeän merkityksen ymmärtämisen vankiloiden lapsi- ja perhetyössä. Johdannossa viittasin siihen, että vankien lasten kanssa tehtävällä työllä voi olla ennaltaehkäiseviä ja vasta vuosien päästä näkyviä vaikutuksia. Kestävän kehityksen näen tässä yhteydessä yhteiskunnallisesti merkittävän sosiaalisen ja henkisen mutta myös fyysisen hyvinvoinnin kontekstissa.

Traumatietoisuus sosiaali- ja terveysalalla on kasvanut. Olisi mielenkiintoista saada tutkimusta siitä, miten tätä näkökulmaa ja tietämystä tuodaan lapsi- ja perhetyöhön vankiloissa? Voiko traumanäkökulma auttaa osaltaan hahmottamaan rikollisuuden ylisukupolvisuuden näkökulmaa? Tiedetään jo vanhemman ja lapsen eron vaikuttavan kiintymyssuhteeseen, ja että tapa kiintyä vaikuttaa elämässä lapsuuden jälkeenkin. Onko lapsen ja vanhemman ero itsellään jo traumaattista, vai kuitenkin tapauskohtaista? Miten mahdollinen trauma näkyy lasten kanssa työskennellessä esimerkiksi vertaisryhmässä?

Toiseksi jatkotutkimusta tarvittaisiin häpeän merkityksestä työskennellessä rikosseuraamusperheiden kanssa. Kiinnostavaa olisi saada lisätietoa siitä, missä määrin vankivanhemman häpeä vaikuttaa päätöksiin. Lapsi ei voi ilman vanhemman lupaa osallistua vertaisryhmään. Tiedetään, että häpeä voi kulkea jopa yli sukupolvien. Häpeällä on tapana piilotella ja se helposti laajentaa reviiriään lähipiiriin. Häpeän kanssa kulkee usein oheistunteita kuten aggressiota ja surua. Onko mahdollista häpeää tunnistettu omassa elämässä erityisesti rikollisuuteen ja vankeuteen liittyen, ja onko sitä työstetty? Voisiko häpeän tunnistaminen ja työstäminen lapsen kanssa aikaisessa vaiheessa ehkäistä ylisukupolvisen mallin omaksumista?

Lisäksi jään pohtimaan onko lapsi- ja perhetyön resurssit nykyisellään riittävät pitkäjänteiseen lapsia osallistavaan ja lapsen oikeudet huomioivaan työhön. Rikosseuraamusperheiden lasten äänen esiin saaminen on tärkeä aihe ja tällä työllä voi olla lapsen osallisuuden näkökulmasta ajankohtaista arvoa. Työn tilaajan palautteen mukaan lapsen oikeus lapsuuteen ja lapsen tasoiseen asioiden käsittelyyn välittyy työstä ja se on tärkeää.

LÄHTEET

Ensi- ja turvakotien liitto. (n.d.). Hankkeet. Haettu 18.9.2019 osoitteesta <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tietoa-liitosta/hankkeet/#vanhempivankilanportilla>

Ensi- ja turvakotien liitto. (2019). Vangin lapset kannattaa huomioida. Haettu 23.9.2019 osoitteesta <https://ensijaturvakotienliitto.fi/vangin-lapset-kannattaa-huomioida/>

Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8. painos. Tampere: Vastapaino.

European Commission. CORDIS EU research results. (2013). Final Report Summary - COPING (Children of Prisoners, Interventions & Mitigations to Strengthen Mental Health). Children of Prisoners, Interventions & Mitigations to Strengthen Mental Health. Haettu 31.10.2019 osoitteesta <https://cordis.europa.eu/project/rcn/100488/reporting/en>

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. 15. painos. Helsinki: Tammi.

Kriminaalihuollon tukisäätiö. (n.d.). Ehjä perhe – toiminta. Vertaisryhmät lapsille. Haettu 29.10.2019 osoitteesta <https://www.krits.fi/saatio/palvelumme/ehja-perhe-toiminta/vertaisryhmat-lapsille/>

Lastensuojelulaki 417/2007. Haettu 10.10.2019 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L4P20>

Lindholm, N. (2019). Vangin perheen polku -mallin esittely valtakunnallisilla Lastensuojelupäivillä. Sähköpostiviesti tekijälle 29.9.2019.

Mikkonen, I. & Saarinen, A. (2018). *Vertaistuki sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tietosanoma.

Muukkonen, T. (2013). Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa M. Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy, ss. 165–175.

Mäkinen, A. (2010). *Ei enää muureja välillämme: Lasten ajatuksia isästä ja isyydestä isän ollessa vankilassa*. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Länsi, Pori. Haettu 13.9.2019 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2010112515704>

RISE. (2019). *Lapsi- ja perhetyön linjaukset*. Rikosseuraamuslaitos. Haettu 25.9.2019 osoitteesta https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi- ja_perhetyon_linjaukset_2019.pdf

Palenius, A. (2018). *Vertaistuen merkitys lapsille, joiden vanhempi suorittaa vankeusrangaistustaan*. Pro gradu -tutkielman tiivistelmä. Turun Yliopisto. Haettu 13.9.2019 osoitteesta <http://www.utupub.fi/handle/10024/144530>

Piispa, S. & Pohjalainen, S. (2019). *VANKILOIDEN PERHETYÖ – Rikosseuraamusasiakkaiden ja heidän perheidensä kokemuksia perhetyöstä ja tuen tarpeesta vankeusaikana*. Opinnäytetyö. Sosionomi AMK. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Haettu 18.9.2019 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201905017117>

Sassi, T. (2012). *EIJÄ PERHE – Opas vankiperheiden vertaisryhmätoiminnan ohjaajille*. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Haettu 10.10.2019 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp446163200>

Taitto, A. (2002). *Huomaa lapsi - Päihdeongelma perheessä*. Helsinki: LK-kirjat.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. (2019a). *Lapset, nuoret ja perheet – kasvun kumppanit. Vertaisryhmätoiminta*. Päivitetty 1.10.2019. Haettu 25.11.2019 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/vertaisryhmatoiminta#Lasten%20vertaisryhm%C3%A4toiminta>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. (2019b). *Lastensuojelun käsikirja. Lapsen osallisuus*. Päivitetty 3.9.2019. Haettu 18.9.2019 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). (n.d.). *Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK)*. Haettu 6.11.2019 osoitteesta <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta>

Vankeuslaki 767/2005. Haettu 10.10.2019 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#O4L13P5>

Vilka, H. & Airaksinen, T. (2003). *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Helsinki: Tammi.

Ylönen, S. (2017). *Vankien lapset ja vankivanhemmat – kirjallisuuskatsaus suomalaisista opinnäytetöistä ja pro graduista*. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu. Haettu 13.9.2019 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2017053111352>

HAVAINNOINTIKAAVAKE VERTAISRYHMÄÄN

PÄIVÄMÄÄRÄ JA RYHMÄN TEEMA: _____

LAPSEN NIMI JA IKÄ	TUNTEET ALKUKIERROS, MUUT TUNTEET	VAPAAT KOMMENTIT JA HUOMIOT	VPP-TYÖKALUN TIETÄMYS JA KOMMENTIT	OHJAAJIEN HAVAINNOT JA HUOMIOT

LASTEN PALAUTELOMAKE

VVP-LASTENRYHMÄN PALAUTE 2019

1. MILLÄ MIELELLÄ TULIT RYHMÄÄN?

2. MIKÄ SINUSTA OLI RYHMÄKERRALLA MUKAVINTA?

3. OLIKO RYHMÄKERRASSA JOTAKIN MISTÄ ET PITÄNYT?

4. MILTÄ SINUSTA TUNTUU TÄMÄN RYHMÄKERRAN JÄLKEEN?

Kiitos vastauksestasi!

